

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансових технологій та банківського бізнесу

ГНАТІВ Назар Михайлович

**Недержавні пенсійні фонди та їхня роль у
пенсійній системі України / Non-state pension
funds and their role in Ukraine's pension system**

спеціальність: 232 - Соціальне забезпечення
освітньо-професійна програма - Соціальне забезпечення

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СЗм-21
Н. М. Гнатів

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, В. Ф. Мартинюк

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **О. В. Кнейслер**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-організаційні аспекти функціонування недержавних пенсійних фондів.....	6
1.1. Сутність, економічна природа та принципи функціонування недержавних пенсійних фондів.....	6
1.2. Організаційно-правове забезпечення функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні.....	14
Розділ 2. Аналіз сучасного стану функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні.....	20
2.1. Динаміка формування пенсійних активів та внесків учасників фондів.....	20
2.2. Структура інвестування пенсійних коштів та механізм здійснення пенсійних виплат учасникам.....	27
2.3. Державне регулювання та нагляд за діяльністю НПФ в Україні.....	38
Розділ 3. Напрями удосконалення діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні.....	43
3.1. Світовий досвід ефективного функціонування НПФ та можливість його впровадження в Україні.....	43
3.2. Стратегічні напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення.....	47
Висновки.....	54
Список використаних джерел.....	56

ВСТУП

Функціонування ефективної пенсійної системи є одним із ключових чинників соціальної стабільності та економічної безпеки держави. В умовах демографічного старіння населення, дефіциту бюджету Пенсійного фонду України та необхідності диверсифікації джерел пенсійного забезпечення особливого значення набуває розвиток недержавного пенсійного сектору. Недержавні пенсійні фонди (НДФ) виступають важливим інститутом накопичувальної системи, який дозволяє громадянам самостійно формувати майбутні пенсійні виплати, зменшує навантаження на солідарну систему та стимулює розвиток національного фінансового ринку. Водночас в Україні ринок недержавного пенсійного забезпечення розвивається повільно, що зумовлено низьким рівнем фінансової грамотності населення, недостатньою довірою до фінансових інституцій та недосконалістю нормативно-правового регулювання. Тому дослідження ролі та перспектив розвитку недержавних пенсійних фондів є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

Питаннями активного функціонування недержавних пенсійних фондів та накопичувальної системи добровільного страхування займаються: Л. Братченко, І. Войналович, Д. Гетманцев, В. Зеленко, І. Лепетан, Н. Нагайчук, О. Петрушка, Р. Пікус, І. Смиронова, Н. Ткаченко, В. Толуб'як тощо. Проте, ідентифікація загроз та викликів сьогодення потребує конкретизації дослідження недержавного пенсійного забезпечення в умовах війни і повоєнного відновлення країни, особливо в частині інвестування пенсійних заощаджень.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад, нормативно-правового регулювання та сучасного стану функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні, а також визначення напрямів підвищення їхньої ефективності у забезпеченні стійкості національної пенсійної системи.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність та принципи функціонування недержавних пенсійних фондів;
- проаналізувати нормативно-правову базу регулювання діяльності НПФ в Україні;
- оцінити сучасний стан і тенденції розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення;
- проаналізувати фінансові показники діяльності НПФ та їхній вплив на рівень соціального захисту громадян;
- визначити основні проблеми та бар'єри розвитку недержавних пенсійних фондів;
- обґрунтувати напрями удосконалення механізмів державного регулювання та підвищення ефективності функціонування НПФ.

Об'єктом дослідження є процес функціонування пенсійної системи України в умовах розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

Предметом дослідження є теоретичні, нормативно-правові та організаційно-економічні засади діяльності недержавних пенсійних фондів і їхній вплив на підвищення ефективності пенсійної системи України.

У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: аналізу й синтезу — для розкриття сутності поняття недержавного пенсійного забезпечення; системно-структурний підхід — для дослідження елементів функціонування НПФ; економіко-статистичні методи — для аналізу динаміки та структури пенсійних активів; порівняльний і графічний методи — для візуалізації тенденцій розвитку НПФ; метод логічного узагальнення — для формування висновків і рекомендацій.

Теоретичну основу написання кваліфікаційної роботи становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених у сфері соціального страхування, пенсійної системи, фінансових ринків та інституційного інвестування.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі й нормативно-правові акти України, статистичні дані Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національного банку України, звітні матеріали недержавних пенсійних фондів, аналітичні публікації профільних асоціацій та міжнародних організацій (ОЕСД, Світового банку).

Отримані результати можуть бути використані органами державної влади для вдосконалення механізмів регулювання пенсійного забезпечення, фінансовими установами для оптимізації управління пенсійними активами, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін з фінансів, банківської справи та соціального страхування.

Наукова новизна полягає в системному узагальненні теоретико-методологічних підходів до оцінки ролі недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України, в удосконаленні підходів до оцінювання ефективності їх діяльності, а також у розробці пропозицій щодо посилення інституційної спроможності та інвестиційної привабливості НПФ у сучасних соціально-економічних умовах.

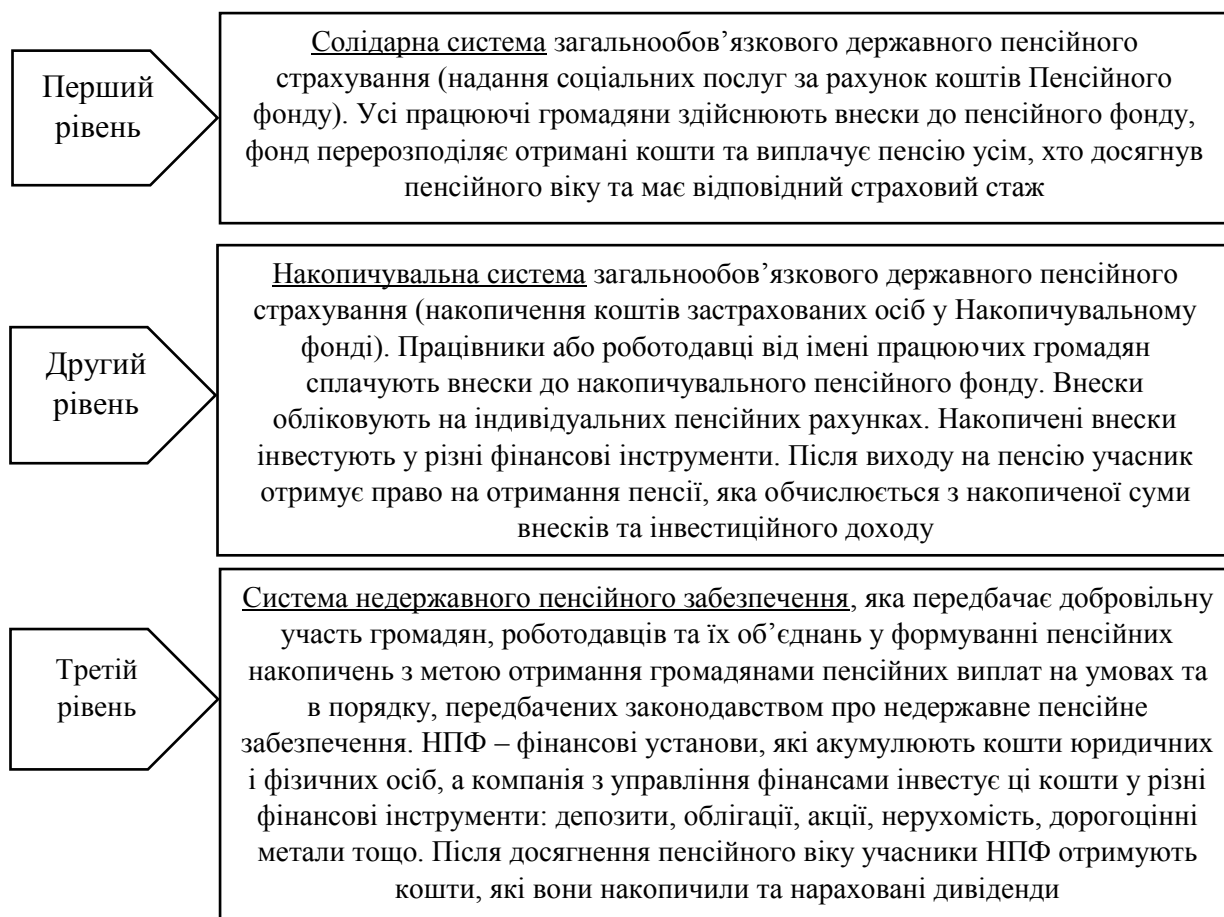
Апробація результатів кваліфікаційної роботи висвітлена у збірниках наукових праць Актуальні питання теорії і практики фінансового менеджменту, фінансових ринків, банківської справи та соціального забезпечення.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 61 сторінці машинописного тексту, містить 4 таблиці, 5 рисунків, 60 позиції у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

1.1. Сутність, економічна природа та принципи функціонування недержавних пенсійних фондів

Пенсійна система України побудована за багаторівневою моделлю, яка передбачає поєднання державного, обов'язкового накопичувального та добровільного недержавного забезпечення. Така структура дозволяє диверсифікувати джерела пенсійних доходів громадян, підвищити фінансову стійкість системи й забезпечити справедливі умови отримання пенсійних виплат. Кожен рівень має своє економічне призначення, механізм формування коштів і принципи функціонування (див. рис. 1.1).

Рис. 1.1. Трирівнева система пенсійного забезпечення в Україні [24, с. 215]

Перший рівень представляє солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Вона базується на принципі міжпоколінної солідарності, коли працююче населення сплачує єдиний соціальний внесок (ЄСВ), а ці кошти спрямовуються на фінансування пенсій нинішніх пенсіонерів. Розмір пенсії залежить від страхового стажу та величини заробітку, з якого сплачувався внесок. Цей рівень забезпечує мінімальні соціальні гарантії, але має обмежену фінансову стійкість через демографічні чинники — скорочення чисельності працюючих і збільшення кількості пенсіонерів. Управління коштами здійснює Пенсійний фонд України, а основними проблемами залишаються дефіцит бюджету та низький коефіцієнт заміщення доходів після виходу на пенсію.

Другий рівень — це обов'язкова накопичувальна система пенсійного страхування. Вона передбачає персоніфіковане накопичення коштів на

індивідуальних рахунках громадян, які працюють і сплачують внески. Ці кошти інвестуються у фінансові інструменти, що дозволяє забезпечити майбутнім пенсіонерам додатковий дохід. На відміну від солідарної системи, накопичувальна модель гарантує прямий зв'язок між сумою внесків та розміром майбутньої пенсії. В Україні другий рівень законодавчо передбачений Законом «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення» [43], проте його повноцінне впровадження відкладалося через економічні та політичні причини. Станом на 2025 рік триває підготовка до запуску системи з метою зменшення навантаження на державний бюджет і стимулювання внутрішніх інвестицій.

Третій рівень представляє добровільна система недержавного пенсійного забезпечення, яка реалізується через недержавні пенсійні фонди. Цей рівень дає можливість кожному громадянину самостійно накопичувати кошти понад обов'язкові державні внески [29]. Учасниками таких фондів можуть бути як фізичні особи, так і роботодавці, які здійснюють внески за своїх працівників. Накопичені кошти інвестуються у фінансові активи, а прибуток спрямовується на збільшення пенсійних рахунків. Добровільна система забезпечує гнучкість і персоналізованість — учасник може обирати фонд, розмір внеску, строк накопичення та форму отримання виплат. Розвиток цього рівня сприяє підвищенню рівня соціальної відповідальності бізнесу, стимулює формування культури заощаджень і створює потужний інвестиційний ресурс для економіки.

Відтак, три рівні пенсійної системи України взаємодоповнюють один одного. Перший рівень забезпечує базовий соціальний захист, другий формує обов'язкові індивідуальні накопичення, а третій — розширює можливості громадян для самостійного забезпечення гідної старості. Їхня збалансована реалізація сприятиме підвищенню фінансової стабільності пенсійної системи, зменшенню залежності від державних ресурсів і формуванню справедливого багаторівневого механізму пенсійного забезпечення в Україні.

Недержавні пенсійні фонди представляють третій рівень пенсійної системи в Україні, вони відіграють важливу роль у формуванні стійкої,

багаторівневої та соціально орієнтованої пенсійної системи України. Їхня діяльність спрямована на розширення джерел пенсійного забезпечення, зниження навантаження на солідарну систему та створення передумов для довгострокової фінансової стабільності пенсійного сектора. Основна функція недержавних пенсійних фондів полягає у «накопиченні добровільних внесків громадян і роботодавців для подальшого їх інвестування з метою забезпечення додаткових пенсійних виплат учасникам після виходу на пенсію» [49]. Завдяки цьому формується персоніфікований, капіталізований ресурс, що дозволяє громадянам самотійно впливати на рівень своїх доходів у старості, зменшуючи залежність від державних виплат.

Особливу роль НПФ відіграють у контексті реформування пенсійної системи України. Перехід до трирівневої моделі, яка включає солідарний, обов'язковий накопичувальний і добровільний недержавний рівні, передбачає посилення ролі приватних пенсійних інститутів як основного механізму розвитку другого і третього рівнів системи. У цьому контексті НПФ мають стати інструментом диверсифікації пенсійних джерел, стимулювання заощаджень та зменшення соціальних ризиків, пов'язаних із демографічним старінням.

Загалом, НПФ є ключовою ланкою у побудові збалансованої пенсійної системи України. Вони виконують важливі соціальні, економічні та інвестиційні функції, забезпечуючи перехід від переважно розподільчого механізму до змішаної моделі пенсійного забезпечення, яка базується на поєднанні індивідуальної відповідальності, державного регулювання та ринкових механізмів. Розвиток і зміцнення системи НПФ сприятиме підвищенню стійкості пенсійної системи, покращенню добробуту громадян і формуванню потужного внутрішнього інвестиційного потенціалу держави.

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) розглядаються в економічній науці як «важлива складова інституційної структури пенсійної системи, яка ґрунтується на принципах добровільності, накопичуваності та цільового використання коштів» [56]. Їхня сутність полягає у формуванні довгострокових пенсійних

накопичень громадян з метою отримання додаткових пенсійних виплат у старості, незалежно від державної солідарної системи. Недержавні пенсійні фонди виконують подвійну функцію: соціальну, забезпечуючи підвищення рівня добробуту осіб після завершення трудової діяльності, і фінансово-інвестиційну, акумулюючи значні ресурси, які спрямовуються в реальний сектор економіки та ринок капіталу.

Науковці по-різному трактують економічну природу недержавних пенсійних фондів, підкреслюючи різні аспекти їхньої діяльності. Так, на думку О. Василика та К. Павлюк, НПФ є «фінансовими інститутами соціального спрямування, які акумулюють кошти фізичних осіб і роботодавців для їх подальшого інвестування та використання в якості джерела додаткових пенсійних виплат» [12]. Автори наголошують, що «така форма пенсійного забезпечення не лише розширює фінансові можливості громадян у старості, а й сприяє зменшенню фіскального тиску на державний бюджет» [12].

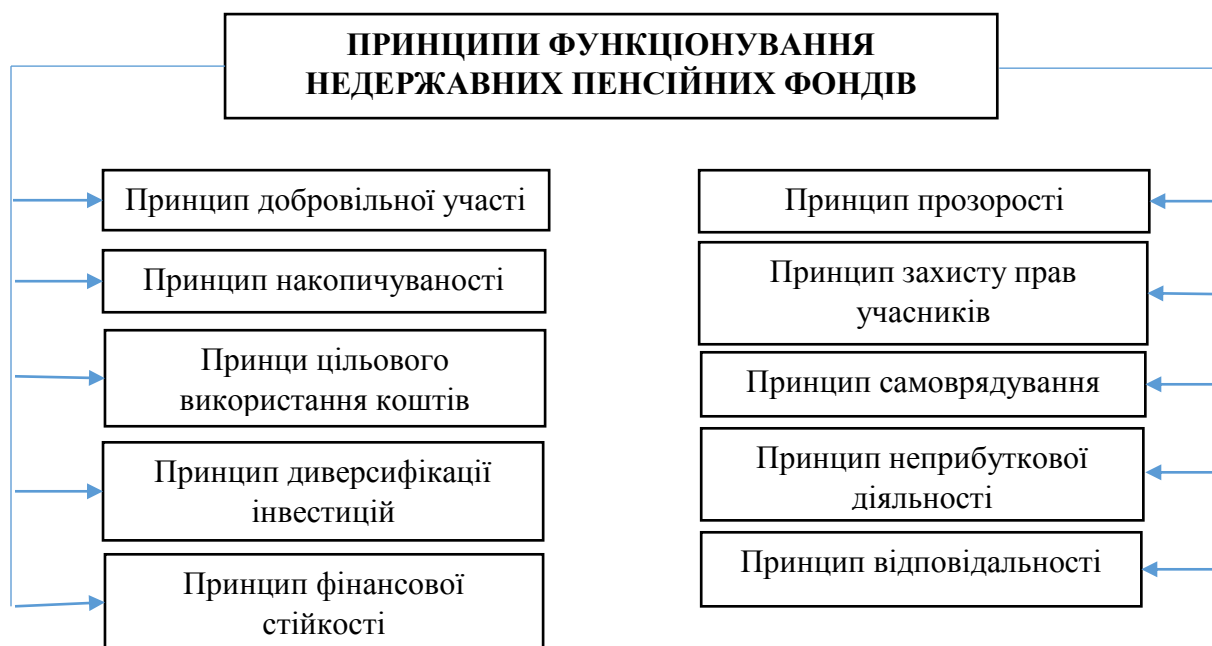
Інший підхід пропонує О. Кириленко, яка визначає недержавні пенсійні фонди як «інститути фінансового посередництва, що забезпечують трансформацію тимчасово вільних коштів населення у довгострокові інвестиції, сприяючи формуванню національного інвестиційного ресурсу» [19]. Згідно з цим підходом, НПФ розглядаються як важливий елемент фінансового ринку, що виконує роль інвестора та стимулятора економічного розвитку через розміщення акумульованих коштів у цінні папери, депозити та інші фінансові інструменти.

Ю. Брижко та М. Кужелев у своїх дослідженнях підкреслюють соціальну складову діяльності НПФ, зазначаючи, що «вони формують додатковий рівень соціального захисту, базований на індивідуальній відповідальності громадян за власне пенсійне майбутнє» [11]. Автори вважають, що «розвиток НПФ є невід'ємною умовою переходу до трирівневої пенсійної моделі, що поєднує солідарний, обов'язковий накопичувальний та добровільний недержавний рівні» [11].

Серед зарубіжних підходів відзначаються концепції, що акцентують увагу на інституційній автономії та ролі НПФ у підвищенні стійкості фінансової системи. Наприклад, Р. Дорнбуш і С. Фішер розглядають пенсійні фонди як форму «захищених інвестицій» громадян, яка перетворює індивідуальні заощадження на колективний інвестиційний ресурс із низьким рівнем ризику [1]. Водночас Дж. Стігліц підкреслює, що НПФ повинні діяти в межах чітко регламентованої правової бази, оскільки вони оперують довгостроковими активами, що мають суспільне значення [7].

Економічна природа НПФ полягає у поєднанні ознак фінансового інституту, соціального страхового механізму та інвестиційного посередника. Вони виступають як особливий різновид інституційних інвесторів, що працюють на принципах самоврядування, неприбутковості та відокремленості активів учасників від активів адміністратора чи компанії з управління активами. Джерелом ресурсів для їх діяльності є добровільні пенсійні внески учасників і роботодавців, які накопичуються протягом тривалого часу, а потім інвестуються з метою отримання доходу, що забезпечує майбутні пенсійні виплати.

Основними принципами функціонування НПФ є добровільність участі, накопичуваності, цільове використання коштів, диверсифікація інвестицій, фінансова стійкість, прозорість діяльності та захист прав учасників (див. рис. 1.2).

Рис. 1.2. Принципи функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні

Примітка. Складено за даними [52]

Принципи функціонування НПФ становлять основу їхньої організації, управління та взаємодії з учасниками й державними регуляторами. Вони визначають економічну логіку діяльності фондів, забезпечують довіру до системи недержавного пенсійного забезпечення та гарантують соціально орієнтований характер цієї сфери.

Першим і базовим є принцип добровільності участі. Він передбачає, що громадяни самостійно приймають рішення про участь у недержавному пенсійному фонді, обирають конкретний фонд, визначають розмір і періодичність внесків. Добровільність стимулює фінансову самостійність і відповідальність громадян за власне пенсійне майбутнє. У цьому принципі відображено свободу економічного вибору, коли держава не примушує громадянина до участі, а лише створює сприятливі умови для накопичення майбутніх пенсійних доходів.

Другим принципом є принцип накопичуваності, який означає, що пенсійні внески учасників протягом тривалого періоду акумулюються у фонді та приносять інвестиційний дохід. Накопичувальний характер системи

забезпечує персоніфікований зв'язок між розміром сплачених внесків, прибутковістю інвестицій і розміром майбутньої пенсійної виплати. Цей принцип надає можливість формувати власний пенсійний капітал незалежно від стану державного бюджету чи демографічних факторів, що особливо важливо в умовах старіння населення.

Третім є принцип цільового використання коштів. Пенсійні активи, які акумулюються у НПФ, можуть бути використані лише для виплати пенсійних виплат, покриття витрат, пов'язаних з управлінням активами, адмініструванням та зберіганням коштів фонду. Забороняється використання цих ресурсів на інші цілі, що гарантує захист інтересів учасників і недопущення нецільового витрачання накопичень. Цей принцип підкріплюється нормативно-правовими актами, які визначають обмеження щодо розміщення пенсійних активів і вимоги до звітності.

Принцип диверсифікації інвестицій має на меті мінімізацію ризиків, пов'язаних з управлінням пенсійними активами. Кошти учасників розподіляються «між різними видами фінансових інструментів: державними цінними паперами, депозитами, корпоративними облігаціями, акціями, що дозволяє знизити вплив можливих коливань ринку на результати діяльності фонду. Ефективна диверсифікація забезпечує стабільність доходів і збереження вартості накопичень навіть у періоди економічної нестабільності» [53].

Важливим є принцип фінансової стійкості. НПФ повинен забезпечувати безперервність своєї діяльності, стабільність надходжень і виплат, раціональне управління активами та дотримання вимог платоспроможності. Фінансова стійкість досягається завдяки професійному управлінню, збалансованій інвестиційній політиці, ефективному контролю витрат і створенню резервів для покриття непередбачених ризиків.

Принцип прозорості діяльності є основою довіри між фондом і його учасниками. Він передбачає відкритість інформації щодо фінансових результатів, структури активів, розміру доходів, адміністративних витрат, а також публічну звітність перед державними наглядовими органами та

учасниками. Високий рівень прозорості дозволяє учасникам обґрунтовано оцінювати надійність і ефективність фонду, сприяє запобіганню шахрайству й зловживанням.

Окреме значення має принцип захисту прав учасників. Він полягає у гарантуванні збереження пенсійних накопичень, забезпеченні справедливих умов участі, доступу до інформації, можливості зміни фонду або адміністратора, а також у праві на своєчасне отримання пенсійних виплат. Держава, через регулюючі органи, здійснює контроль за дотриманням прав учасників, встановлює стандарти діяльності адміністраторів, зберігачів і компаній з управління активами.

Додатково в діяльності НПФ важливу роль відіграють «принципи самоврядування, неприбутковості та відповідальності» [33]. Самоврядування означає, що НПФ діє як незалежна організація, управління якою здійснюється радою фонду та адміністратором відповідно до статуту. Принцип неприбутковості передбачає, що всі доходи фонду спрямовуються на збільшення пенсійних активів учасників, а не на виплату дивідендів засновникам. Принцип відповідальності стосується як фонду, так і учасників: фонд несе відповідальність за надійність і ефективність управління активами, а учасники — за своєчасність внесків і дотримання умов договору.

Система принципів функціонування НПФ забезпечує збалансованість між економічною ефективністю, соціальною справедливістю та правовими гарантіями. Дотримання цих принципів є необхідною умовою підвищення довіри до інституту недержавного пенсійного забезпечення, розширення участі громадян у накопичувальних програмах і розвитку стабільної пенсійної системи в Україні.

Таким чином, НПФ є важливим елементом фінансової системи держави, який забезпечує одночасне досягнення соціальних і економічних цілей, зокрема: підвищення рівня добробуту населення, зміцнення довіри до фінансових інститутів, розширення внутрішнього інвестиційного ресурсу та стабілізацію пенсійної системи загалом. Їхня ефективна діяльність можлива

лише за умов належного нормативного регулювання, прозорості, професійного управління активами та підвищення фінансової культури населення.

1.2. Організаційно-правове забезпечення функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні

Організаційно-правове забезпечення функціонування НПФ в Україні становить комплекс законодавчих, нормативних і інституційних механізмів, що регламентують створення, діяльність, управління та контроль за фондами, а також визначають права і обов'язки їх учасників. Ця система покликана забезпечити стабільність і надійність недержавного пенсійного сектора, його інтеграцію в загальну структуру пенсійного забезпечення держави та захист інтересів громадян, які беруть участь у програмах недержавного пенсійного страхування.

Основу правового регулювання складає Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року № 1057-IV [43], який визначає правові засади функціонування системи добровільного пенсійного накопичення, форми участі фізичних і юридичних осіб, порядок створення, реєстрації та ліквідації НПФ. У ньому закріплено три моделі НПФ: відкриті, корпоративні та професійні. Відкриті фонди приймають будь-яких фізичних осіб незалежно від місця роботи, корпоративні — лише працівників одного підприємства або групи підприємств, а професійні — осіб, об'єднаних за фаховою ознакою. Закон також визначає коло суб'єктів, що забезпечують діяльність фондів, серед яких адміністратор, компанія з управління активами, зберігач, аудитор, а також наглядові органи.

Значну роль у регулюванні діяльності недержавних пенсійних фондів відіграє Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка здійснює державний нагляд за діяльністю учасників ринку недержавного пенсійного забезпечення, проводить ліцензування, веде реєстри НПФ, адміністраторів і компаній з управління активами [43]. Вона контролює дотримання

законодавства у сфері інвестування пенсійних активів, звітності, формування резервів і забезпечення належного рівня захисту прав учасників. Важливими є також повноваження Національного банку України, який регулює діяльність зберігачів і банків, що здійснюють обслуговування рахунків фондів.

Міністерство соціальної політики України виконує функцію координації державної політики у сфері пенсійного забезпечення, забезпечуючи узгодження державної та недержавної складових системи.

Організаційна структура НПФ є багаторівневою і побудована з урахуванням принципу розподілу функцій управління, контролю та відповідальності. Засновниками фонду можуть бути юридичні особи, які не є фінансовими установами, а управління здійснюється через раду фонду, що визначає стратегічні напрями діяльності, обирає адміністратора та компанію з управління активами. Адміністратор виконує операційні функції, а саме: ведення персоніфікованого обліку учасників, розрахунок пенсійних внесків, оформлення договорів та організацію виплат. Компанія з управління активами відповідає за інвестиційне розміщення пенсійних активів з урахуванням вимог щодо надійності, ліквідності й прибутковості, а зберігач — за збереження активів фонду на окремих рахунках і контроль за законністю операцій.

Окреме значення має система нормативного регулювання інвестиційної діяльності НПФ. Відповідно до чинного законодавства, «структура активів фонду повинна бути збалансованою: не менше 50% коштів має бути розміщено у державні цінні папери або інші високоліквідні інструменти, а обсяг інвестицій в окремий вид активів чи емітента обмежується для зниження ризиків» [43]. Це забезпечує стабільність прибутковості фонду та захист накопичень учасників від можливих втрат.

Контрольна функція у системі організаційно-правового забезпечення реалізується через багаторівневий механізм. Зовнішній контроль здійснюють державні органи — НКЦПФР, Національний банк України, а також аудитори, які проводять перевірку фінансової звітності фондів. Внутрішній контроль покладено на раду фонду, яка несе відповідальність за прийняття управлінських

рішень, затвердження політики інвестування, контроль за діяльністю адміністратора та зберігача. Для підвищення прозорості фонди зобов'язані щорічно публікувати звіти про свою діяльність, включаючи інформацію про доходність, структуру активів, витрати й розмір пенсійних виплат.

Правові механізми захисту прав учасників НПФ є ключовим елементом системи регулювання. Законодавство гарантує відокремлення активів фонду від майна адміністратора, засновників і компанії з управління активами, що унеможливорює використання пенсійних коштів у комерційних цілях або для покриття зобов'язань інших осіб. Учасники мають право на повну інформацію про стан власних рахунків, можуть змінювати фонд або адміністратора без втрати накопичень, а також отримують законодавчо захищене право на пенсійні виплати.

Організаційно-правова система діяльності недержавних пенсійних фондів поступово вдосконалюється. В останні роки НКЦПФР і Національний банк запроваджують електронну звітність, системи дистанційного моніторингу, механізми оцінки ризиків і регуляторного нагляду, що наближають українську практику до європейських стандартів [42]. Водночас існують проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем захисту інвесторів, низькою довірою громадян, слабким розвитком фондового ринку та обмеженими можливостями для диверсифікації активів.

Загалом організаційно-правове забезпечення функціонування НПФ в Україні створює основу для стабільної роботи цих інститутів, гарантує захист прав учасників, забезпечує прозорість і фінансову дисципліну. Подальший розвиток нормативного середовища має бути спрямований на гармонізацію українського законодавства із законодавством Європейського Союзу, розширення інвестиційних можливостей, запровадження нових стандартів корпоративного управління та підвищення ефективності державного нагляду, що сприятиме зростанню довіри до недержавної пенсійної системи і її активнішому розвитку.

Діяльність НПФ в Україні регулюється не лише Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [43], а й низкою інших нормативно-правових актів, що визначають порядок функціонування фінансових ринків, вимоги до управління активами, звітності, оподаткування, ліцензування та нагляду. Сукупність цих актів формує комплексну правову базу, спрямовану на забезпечення стабільності, прозорості та захисту прав учасників системи недержавного пенсійного забезпечення.

Одним із ключових документів є Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [46]. Він визначає загальні правові засади діяльності фінансових установ, до яких належать і недержавні пенсійні фонди. Закон встановлює вимоги до надання фінансових послуг, регулює порядок їх ліцензування, визначає права споживачів фінансових послуг і передбачає механізми державного контролю за дотриманням стандартів фінансової діяльності. Згідно з ним діяльність адміністраторів, компаній з управління активами та зберігачів підпадає під нагляд відповідних державних органів: Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національного банку України.

Важливе значення має Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [45]. Він суттєво вплинув на діяльність НПФ, оскільки створив нові нормативні умови для інвестування пенсійних активів, запровадив сучасні правила ринку капіталу, розширив перелік фінансових інструментів і зміцнив механізми захисту інвесторів. Закон уніфікує підходи до всіх професійних учасників фінансового ринку, у тому числі до компаній з управління активами, які керують коштами НПФ, визначає єдині правила обігу фінансових інструментів, операцій на організованих торговельних платформах і вимоги до прозорості інвестиційної діяльності. Також діяльність НПФ регулюється Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [40]. Його норми встановлюють єдині принципи ведення обліку пенсійних активів, формування фінансової звітності та її оприлюднення. Відповідно до цього закону, адміністратори й компанії з управління активами

зобов'язані забезпечити достовірність фінансових даних, що надаються учасникам фондів та органам державного контролю.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» [35] визначає вимоги до банків-зберігачів, які виконують функцію зберігання пенсійних активів. Цей документ встановлює порядок відкриття рахунків фондів, вимоги до зберігання активів, обмеження щодо їх використання, а також відповідальність банків за збереження коштів учасників. Він гарантує відокремлення активів фонду від власних активів банку та інших клієнтів, що є ключовою умовою фінансової безпеки системи.

В аспекті оподаткування діяльність НПФ регулюється Податковим кодексом України [35]. У ньому визначено порядок оподаткування внесків, інвестиційного доходу та пенсійних виплат. Зокрема, кошти, які фізичні особи перераховують до недержавних пенсійних фондів, не включаються до оподаткованого доходу в межах установлених законом норм, а пенсійні виплати, що здійснюються після досягнення учасником пенсійного віку, звільняються від ПДФО. Такі податкові стимули спрямовані на заохочення участі населення в системі добровільного пенсійного забезпечення.

Крім основних законів, діяльність НПФ регулюється підзаконними нормативними актами, прийнятими Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Зокрема, «Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на ринках капіталу – діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів» [42], «Про порядок складання, подання та оприлюднення адміністратором НПФ звітних даних» [44], «Положення про вимоги до осіб, що здійснюють професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами), щодо складу та структури активів НПФ, якими вони управляють» [36], а також стандарти розкриття інформації для учасників фондів. Ці документи деталізують вимоги до професійної діяльності суб'єктів ринку, порядок подання фінансової та статистичної звітності, а також умови проведення державного нагляду.

Окреме місце в нормативній системі посідає Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» [41]. Він визначає повноваження НКЦПФР як головного органу державного нагляду за діяльністю учасників ринку недержавного пенсійного забезпечення, регламентує її контрольні функції, зокрема щодо захисту прав інвесторів, забезпечення фінансової стабільності фондів та запобігання зловживанням на фінансовому ринку.

У сукупності зазначені нормативно-правові акти формують комплексну законодавчу базу, яка забезпечує багаторівневий контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів, визначає принципи їх створення, функціонування, інвестування коштів і взаємодії з державними інститутами. Її вдосконалення має відбуватися в напрямі гармонізації з європейськими стандартами регулювання пенсійних систем, зокрема із директивами ЄС щодо діяльності інституцій професійного пенсійного забезпечення (IORP II), що дозволить підвищити надійність та інвестиційну привабливість українських НПФ і забезпечити ефективний захист прав їх учасників.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

2.1. Динаміка формування пенсійних активів та внесків учасників фондів

Динаміка формування пенсійних активів і внесків учасників НПФ в Україні є ключовим показником розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення, оскільки саме від стабільності накопичення коштів залежить спроможність фондів забезпечити майбутні пенсійні виплати. Пенсійні активи та внески учасників відображають обсяг довіри громадян до фінансових інституцій, ефективність управління накопиченнями, а також загальний рівень розвитку фінансового ринку в державі.

Пенсійні активи — це сукупність грошових коштів та інвестованих ресурсів, що належать учасникам НПФ і формуються за рахунок пенсійних внесків, отриманих інвестиційних доходів і переказів від інших фондів або адміністраторів. Вони є головним економічним ресурсом, який використовується для забезпечення довгострокових пенсійних зобов'язань. Формування пенсійних активів має на меті створення стабільної фінансової бази для майбутніх виплат учасникам після досягнення ними пенсійного віку або в інших випадках, передбачених законодавством (зокрема, у разі інвалідності чи втрати годувальника). Пенсійні активи виконують дві функції: накопичувальну та інвестиційну. З одного боку, вони акумулюють внески учасників, а з іншого — генерують дохід через розміщення цих коштів у різні фінансові інструменти.

Пенсійні активи формуються за рахунок таких джерел: пенсійних внесків учасників (фізичних осіб, роботодавців або об'єднань громадян); інвестиційного доходу, отриманого від розміщення тимчасово вільних коштів фонду; переказів із інших НПФ у разі зміни учасником фонду; благодійних або цільових внесків (якщо це передбачено статутом фонду); надходжень від

повернення раніше інвестованих активів чи відшкодування збитків [31]. Склад пенсійних активів подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Склад пенсійних активів НПФ України

Склад пенсійних активів	Характеристика
Грошові кошти на рахунках у банках	короткострокові депозити, поточні рахунки для розрахунків і виплат, що забезпечують ліквідність фонду
Державні цінні папери (ОВДП)	основний інструмент інвестування НПФ, що гарантує високу надійність і стабільний дохід
Корпоративні облигації та акції українських емітентів	джерело підвищеної дохідності, але з більшим ризиком, тому їх частка обмежена нормативами
Банківські сертифікати, ощадні (депозитні) сертифікати	інструменти для коротко- і середньострокового розміщення активів
Інвестиційні сертифікати інститутів спільного інвестування	використовуються для диверсифікації портфеля
Права вимоги та інші фінансові інструменти	допущені до обігу на організованих ринках
Нараховані, але не отримані доходи	відсотки, дивіденди, купонні виплати

Примітка. Складено за даними [31]

Формування пенсійних активів виконує стратегічну соціально-економічну функцію. По-перше, воно дозволяє громадянам не залежати повністю від державної солідарної системи, яка через демографічні зміни і дефіцит Пенсійного фонду стикається з проблемами збалансованості. По-друге, накопичення пенсійних активів сприяє розвитку довгострокового інвестування в економіку, адже ці ресурси можуть розміщуватися в державні облигації, корпоративні цінні папери, банківські депозити та інші інструменти, приносячи інвестиційний дохід. Таким чином, НПФ виконують роль важливого інституційного інвестора, який сприяє розвитку фінансового ринку та економічному зростанню.

Формування пенсійних активів є ключовим показником ефективності функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, адже саме обсяг накопичених і інвестованих коштів визначає спроможність фондів виконувати свої зобов'язання перед учасниками в довгостроковій перспективі.

Пенсійні внески — це регулярні або одноразові грошові надходження, які сплачуються учасниками або їх роботодавцями до НПФ відповідно до умов

пенсійного контракту [27]. Участь у системі недержавного пенсійного забезпечення має добровільний характер, тому кожен учасник самостійно визначає розмір, частоту та тривалість внесків. У корпоративних або професійних фондах такі внески можуть сплачувати також підприємства від імені своїх працівників як частину соціального пакета або додаткового стимулу. Призначення пенсійних внесків полягає у створенні персоніфікованого пенсійного рахунку, на якому акумулюються кошти кожного учасника для забезпечення його матеріальної стабільності в старості.

Внески учасників недержавних пенсійних фондів є первинною складовою пенсійних активів. Вони сплачуються добровільно, без примусу з боку держави, що є однією з принципових відмінностей недержавної системи від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Динаміка формування пенсійних активів і внесків в Україні характеризується поступовим, але повільним зростанням. За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, «станом на початок 2025 р. в Україні функціонує понад 55 недержавних пенсійних фондів, які обслуговують понад 900 тисяч учасників. Загальний обсяг пенсійних активів перевищує 4,5 млрд. грн., що на 12–15% більше, ніж у 2023 р.» [18]. Найбільшу частку активів традиційно становлять державні облігації внутрішньої державної позики, депозити у банках та корпоративні облігації, що забезпечують відносну стабільність доходності. У структурі активів близько 60% припадає на державні цінні папери, 25% — на банківські депозити, 10% — на корпоративні фінансові інструменти, решта — на інші активи.

Внески учасників недержавних пенсійних фондів демонструють позитивну, хоча й нерівномірну динаміку. Протягом 2022–2024 рр., попри економічні виклики, пов'язані з воєнним станом, спостерігається поступове відновлення активності роботодавців та населення у сфері пенсійного накопичення (див. табл. 2.2). Динаміка основних показників діяльності НПФ України у 2022–2024 рр. свідчить про стійке зростання їх фінансового потенціалу, незважаючи на воєнно-економічні виклики.

Таблиця 2.2

**Динаміка пенсійних активів та внесків учасників НПФ в Україні
у 2022-2024 рр.**

показники	2022	2023	2024	Темпи приросту, %	
				2023 / 2022	2024 / 2023
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	96,1	96,9	98,9	0,8	2,1
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	887,8	886,3	886,9	-0,2	0,1
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	4146,0	4889,8	5734,6	17,9	17,3
Пенсійні внески, всього, млн. грн., у тому числі:	2819,0	3043,2	3337,1	8,0	9,7
- від фізичних осіб	506,7	616,9	776,0	21,7	25,8
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,4	0,0	33,3
- від юридичних осіб	2299,6	2413,5	2548,1	5,0	5,6
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	3285,6	4088,5	4959,2	24,4	21,3

Примітка. Складено за даними [30; 31]

Позитивні тенденції простежуються майже за всіма ключовими показниками, за винятком незначного зниження загальної кількості учасників у 2023 р., що пов'язано з міграцією населення та зупиненням діяльності окремих підприємств під час активної фази війни.

Кількість укладених пенсійних контрактів за досліджуваний період зросла з 96,1 тис. у 2022 р. до 98,9 тис. у 2024 р. Хоча темпи приросту є невисокими (0,8% у 2023 р. та 2,1% у 2024 р.), тенденція до збільшення контрактів свідчить про поступове відновлення довіри до системи недержавного пенсійного забезпечення, розширення корпоративних програм та зростання активності адміністраторів НПФ. Це також може бути результатом просвітницьких кампаній і підвищення обізнаності населення щодо альтернативних способів формування майбутньої пенсії (див. рис. 2.1).

Загальна кількість учасників НПФ залишається стабільною: 887,8 тис. осіб у 2022 р., 886,3 тис. у 2023-му і 886,9 тис. у 2024 р. Незначне скорочення у 2023 р. (-0,2%) пояснюється демографічними чинниками, зокрема міграцією,

втратами трудових ресурсів та призупиненням участі частини працівників у програмах через зниження доходів. У 2024 р. показник стабілізувався, що може свідчити про відновлення зайнятості та часткове повернення довіри до фінансових інституцій.

Рис. 2.1. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників НПФ України у 2022-2024 рр. [30; 31]

Загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів за цей період зросла з 4146,0 млн. грн. у 2022 р. до 5734,6 млн. грн. у 2024 р. Темпи приросту становили 17,9% у 2023 р. та 17,3% у 2024 р., що свідчить про стабільну тенденцію до нарощування активів. Це зростання забезпечується поєднанням двох факторів: збільшенням внесків учасників і приростом інвестиційного доходу. Зростання активів у такий складний період підтверджує фінансову

стійкість НПФ і їх здатність ефективно функціонувати навіть в умовах воєнного ризику та макроекономічної турбулентності.

Важливо зазначити, що пенсійні активи не є власністю самого фонду чи адміністратора. Вони належать учасникам і мають цільове призначення — фінансування майбутніх пенсійних виплат. Згідно із Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [43], активи фонду обліковуються окремо від майна засновників і компаній, що його обслуговують, а їх використання на інші цілі заборонено. Це створює додаткові гарантії збереження коштів та підвищує рівень захисту прав учасників.

Формування пенсійних активів також має важливе психологічне значення. Воно формує у громадян культуру заощаджень, стимулює фінансову відповідальність і довгострокове планування, що особливо актуально в умовах нестабільності державної пенсійної системи. Розвиток недержавних пенсійних фондів сприяє зміні суспільних установок від патерналістської моделі до моделі індивідуальної фінансової відповідальності.

Пенсійні внески відіграють подвійну роль: з одного боку, вони є особистими заощадженнями громадян, а з іншого — виступають джерелом довгострокового інвестиційного капіталу для держави й бізнесу. На макрорівні регулярні внески учасників сприяють розвитку фінансової системи, стабілізації грошового обігу, підвищенню інвестиційної активності та формуванню внутрішніх джерел фінансування економіки.

Динаміка пенсійних внесків демонструє поступове зростання: з 2819,0 млн. грн. у 2022 р. до 3337,1 млн. грн. у 2024 р. У 2023 р. приріст склав 8,0%, а у 2024 р. — 9,7%, тобто темпи зростання навіть прискорюються. Це свідчить про поступове відновлення ділової активності, стабілізацію корпоративного сектору та розширення участі роботодавців у програмах соціального забезпечення працівників. Водночас відчутно зросли внески фізичних осіб із 506,7 млн. грн. до 776,0 млн. грн., тобто на 53% за два роки, причому річні темпи приросту становили 21,7% у 2023 р. та 25,8% у 2024 р. Така динаміка є свідченням зростання фінансової грамотності населення, підвищення

усвідомлення необхідності самостійного пенсійного накопичення, а також використання НПФ як інструменту довгострокових заощаджень. Внески юридичних осіб також зросли, але більш помірно з 2299,6 млн. грн. до 2548,1 млн. грн., тобто лише на 10,8% за два роки [30; 31]. Це пояснюється обмеженими фінансовими можливостями бізнесу у воєнний період, однак навіть невеликий позитивний приріст є важливим показником стійкості корпоративних пенсійних програм.

Внески фізичних осіб-підприємців залишаються незначними — 0,3–0,4 млн. грн., але темп приросту у 2024 р. становив 33,3%, що демонструє певне пожвавлення у цьому сегменті. З огляду на кількість зареєстрованих підприємців, потенціал залучення цього сектору до системи недержавного пенсійного забезпечення залишається надзвичайно високим.

Інвестиційна діяльність фондів також має чітко позитивну тенденцію. Сума інвестиційного доходу зросла з 3285,6 млн. грн. у 2022 р. до 4959,2 млн. грн. у 2024 р., а темпи приросту становили 24,4% у 2023 р. і 21,3% у 2024 р. Таке стабільне нарощення доходу свідчить про професійне управління активами та ефективну диверсифікацію інвестиційних портфелів. Висока прибутковість у цей період пояснюється зростанням ставок за державними цінними паперами і банківськими депозитами, що стали основними інструментами інвестування в умовах підвищених ризиків на фінансовому ринку. Також це результат зваженої політики компаній з управління активами, які уникають високоризикових інструментів і зберігають ліквідність портфелів.

Узагальнюючи динаміку показників за 2022–2024 рр., можна визначити кілька основних тенденцій. По-перше, система недержавного пенсійного забезпечення зберегла стабільність і навіть показала приріст активів і внесків у період воєнних ризиків, що свідчить про її потенціал і довіру з боку учасників. По-друге, відбувається поступове зростання частки фізичних осіб у структурі внесків, що є позитивною ознакою розвитку індивідуального накопичення. По-третє, зберігається високий рівень інвестиційного доходу, який забезпечує реальне збільшення вартості активів. І, нарешті, стабільна кількість учасників і

зростання контрактів засвідчують, що НПФ продовжують залишатися важливим елементом фінансової системи України. Основними причинами цих змін є підвищення надійності фінансових інструментів, активізація державної політики щодо розвитку ринку капіталу, поступова адаптація населення до нових економічних умов і посилення довіри до недержавних фінансових інститутів.

2.2. Структура інвестування пенсійних коштів та механізм здійснення пенсійних виплат учасникам

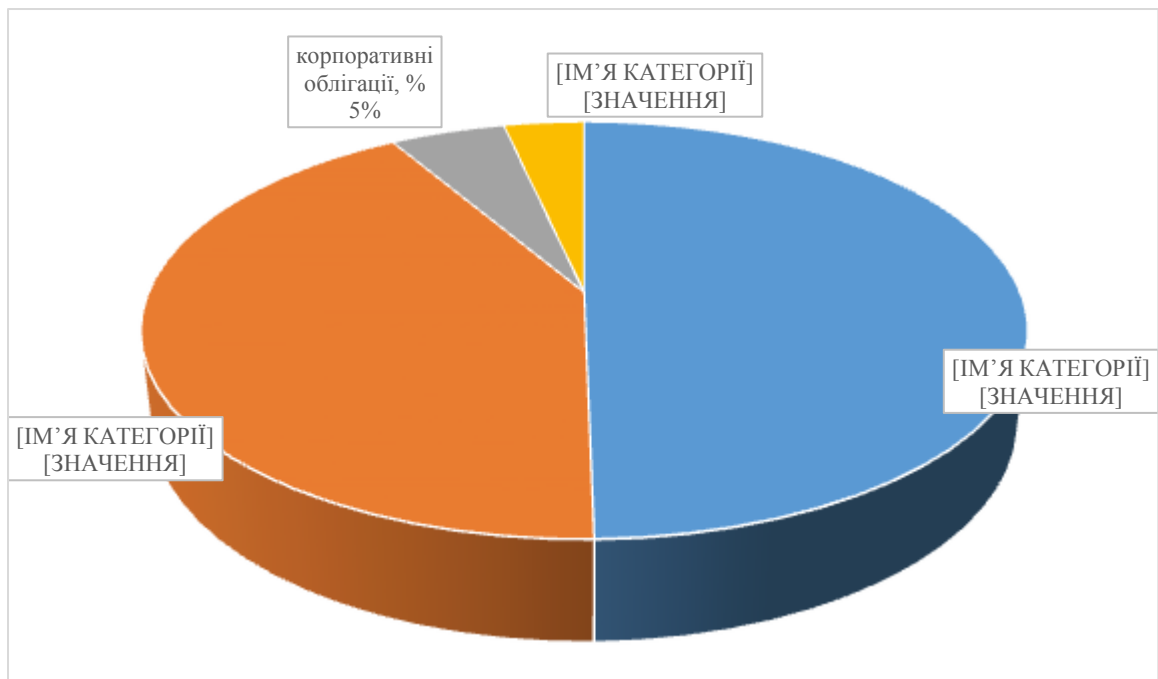
Структура інвестування пенсійних коштів НПФ та механізм здійснення пенсійних виплат є ключовими елементами ефективності та стабільності системи недержавного пенсійного забезпечення. Від того, як саме розміщуються пенсійні активи і наскільки диверсифікованим є інвестиційний портфель, залежить не лише дохідність фонду, а й рівень захисту накопичень учасників від фінансових ризиків. Пенсійні виплати, у свою чергу, є завершальним етапом функціонування фонду, що засвідчує його спроможність виконувати довгострокові зобов'язання перед учасниками.

Інвестиційна політика НПФ України визначається чинним законодавством і спрямована на забезпечення збалансованого поєднання безпеки, ліквідності та прибутковості вкладень [53]. Основною метою інвестування пенсійних коштів є їхнє збереження і примноження з мінімальним рівнем ризику. Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [43], пенсійні активи можуть розміщуватися лише у визначені законом фінансові інструменти, що гарантують належний рівень надійності.

Динаміка загальної вартості та структури інвестованих пенсійних активів НПФ України у 2022–2024 рр. свідчить про загальну тенденцію зростання обсягів активів і водночас про певну структурну перебудову інвестиційного портфеля у напрямі підвищення надійності, ліквідності та зменшення ризиків.

Загальна вартість пенсійних активів збільшилася на 1588,6 млн. грн., або на 38,3%. Це свідчить про стійку позитивну динаміку розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, попри складні умови воєнної економіки, інфляційні коливання та підвищену невизначеність на фінансовому ринку.

Структура інвестування пенсійних коштів протягом 2022–2024 рр. залишалася стабільною, з домінуванням державних цінних паперів (див. рис. 2.2 та табл. 2.3). Це пояснюється їхньою надійністю, гарантією погашення з боку держави та відносно високою дохідністю, особливо у період воєнної економіки, коли ставки за облігаціями внутрішньої державної позики зросли. Так, близько половини всіх пенсійних активів НПФ у 2024 р. становили вкладення в державні цінні папери (приблизно 49–50%), що є типовим для української моделі функціонування фондів. Це забезпечує стабільність доходів і мінімізує ризики втрат у кризових умовах.

Рис. 2.2. Структура інвестованих пенсійних активів НПФ України станом на 31.12.2024 р., %

Примітка. Складено за даними [31]

Структурний аналіз показує, що головну частку інвестиційного портфеля традиційно становлять державні цінні папери та грошові кошти, розміщені у

банках. Їхня сукупна частка у 2024 р. перевищила 91% усіх активів (табл. 2.3). Вкладення у державні цінні папери зросли з 1864,8 млн. грн. у 2022 р. до 2848,9 млн. грн. у 2024 р., що становить приріст на 984,1 млн. грн., або майже 53%. Частка цього виду активів збільшилася з 45,0% до 49,7%. Це пояснюється тим, що в умовах воєнного стану державні облігації залишаються найбільш безпечним і гарантованим інструментом інвестування, який забезпечує передбачуваний дохід і мінімальні ризики втрат. Зростання дохідності облігацій внутрішньої державної позики, підкріплене високими ставками, стало додатковим стимулом для компаній з управління активами збільшувати частку цих вкладень.

Таблиця 2.3

Динаміка загальної вартості та структури інвестованих пенсійних активів НПФ України у 2022-2024 рр.

Назва активу	2022		2023		2024		Приріст 2024 / 2022, млн. грн.
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	
Державні цінні папери	1864,8	45,0	2416,5	49,4	2848,9	49,7	984,1
Грошові кошти на банківських депозитах	1666,4	40,2	2103,2	43,0	2400,7	41,8	734,3
Облігації підприємств	374,3	9,0	181,0	3,7	289,5	5,0	-84,8
Об'єкти нерухомості	109,0	2,6	40,6	0,9	28,9	0,5	-80,1
Дебіторська заборгованість	50,4	1,2	58,4	1,2	38,2	0,7	-12,2
Акції	42,0	1,0	44,7	0,9	58,7	1,0	16,7
Інші інвестиції	11,0	0,3	10,9	0,2	15,8	0,3	4,8
Облігації внутрішніх місцевих позик	13,4	0,3	11,1	0,2	21,2	0,4	7,8
Банківські метали	14,7	0,4	23,4	0,5	32,7	0,6	18,0
Всього	4146,0	100,0	4889,8	100,0	5734,6	100,0	1588,6

Примітка. Складено за даними [30; 31]

Другу за значенням частку у структурі інвестиційних активів займають кошти, розміщені на банківських депозитах. Їхня частка становила близько 42% у 2024 р., що на кілька відсоткових пунктів менше, ніж у попередні роки. Депозитні операції виконують роль інструмента коротко- та середньострокового збереження ліквідності, дозволяють отримати гарантований дохід і забезпечити фонду можливість швидко здійснювати

поточні виплати учасникам. Зниження частки депозитів пояснюється поступовим зміщенням акценту на державні облігації як більш надійний інструмент із фіксованим доходом, а також обмеженнями щодо ризиків концентрації коштів у банках.

Паралельно збільшувалася сума грошових коштів з 1666,4 млн. грн. у 2022 р. до 2400,7 млн. грн. у 2024 р. (+734,3 млн. грн.). Частка грошових активів зросла з 40,2% у 2022 р. до 43,0% у 2023-му, але дещо зменшилася до 41,8% у 2024 р. Це свідчить про прагнення фондів зберігати високу ліквідність активів і водночас обережно переходити до більш прибуткових, але все ще безпечних інструментів. Така тенденція характерна для кризових періодів, коли основним пріоритетом є не максимізація прибутку, а збереження стабільності та готовність швидко реагувати на зміни фінансового середовища.

Помітним є поступове зростання частки корпоративних облігацій у структурі активів із приблизно 3% у 2022 р. до близько 5% у 2024 р. Це свідчить про обережну диверсифікацію портфелів та появу на ринку більшої кількості надійних корпоративних емітентів, здатних запропонувати конкурентну дохідність за прийняттого рівня ризику. Водночас вкладення у акції, інвестиційні сертифікати чи інші ринкові інструменти залишаються незначними через обмежену ліквідність фондового ринку України, високі коливання вартості цінних паперів та необхідність суворого дотримання регуляторних норм.

Динаміка корпоративних облігацій має хвилеподібний характер: обсяг вкладень зменшився з 374,3 млн. грн. у 2022 р. до 181,0 млн. грн. у 2023 р., а в 2024 р. зріс до 289,5 млн. грн. Загальний приріст за два роки є негативним (–84,8 млн. грн.), проте у 2024 р. спостерігається певне відновлення інтересу до цього сегменту. Така ситуація пояснюється тим, що на початку війни ризик корпоративного дефолту суттєво зріс, а ринок корпоративних облігацій фактично «заморозився». Лише у 2024 р., із частковою стабілізацією економіки, фонди почали повертатися до інвестицій у корпоративні папери надійних емітентів.

Найбільше скоротилися вкладення в об'єкти нерухомості: з 109,0 млн. грн. у 2022 р. до 28,9 млн. грн. у 2024 р. (зменшення на 80,1 млн. грн., або понад 70%). Частка цих активів скоротилася з 2,6% до лише 0,5%. Це логічний наслідок воєнних дій, пошкодження майнових об'єктів, високих ризиків у будівельній галузі та низької ліквідності ринку нерухомості. Недержавні пенсійні фонди свідомо відмовляються від вкладень у реальні активи на користь фінансових інструментів із гарантованою дохідністю та швидкою оборотністю.

Дебіторська заборгованість зменшилася з 50,4 млн. грн. у 2022 р. до 38,2 млн. грн. у 2024 р., тобто на 12,2 млн. грн., що позитивно свідчить про підвищення платіжної дисципліни контрагентів і більш жорсткий контроль за розрахунками. Водночас частка цього показника у загальній структурі активів не перевищує 1%.

Інвестиції в акції мають незначну частку, а саме близько 1%, але за період 2022–2024 рр. їх обсяг збільшився з 42,0 млн. грн. до 58,7 млн. грн. (+16,7 млн. грн.). Це може свідчити про появу обмеженого, але контрольованого інтересу до ринку корпоративного капіталу, особливо у сфері стабільних галузей, які продовжують діяльність під час війни. Також незначно зросли вкладення у банківські метали з 14,7 до 32,7 млн. грн. Це пов'язано з бажанням диверсифікувати портфель і захистити активи від інфляційних ризиків. Банківські метали виконують функцію «страхового активу» в умовах валютних і фінансових коливань.

Позитивну тенденцію демонструють вкладення в облігації внутрішніх місцевих позик, динаміка яких зросла з 13,4 млн. грн. до 21,2 млн. грн. (+7,8 млн. грн.). Хоча їх частка залишається незначною (до 0,4%), це свідчить про зацікавленість фондів у підтримці місцевих бюджетів і розвитку інструментів регіонального фінансування.

Загалом структура інвестованих активів у 2024 р. характеризується високим рівнем концентрації у безризикових і ліквідних інструментах. Така модель є логічною відповіддю на виклики воєнного часу, коли безпека капіталу

превалює над прибутковістю. Основні тенденції полягають у поступовому зміцненні позицій державних цінних паперів, зниженні інвестицій у реальні активи й нерухомість, помірному зростанні корпоративного сегменту після глибокого падіння, а також у диверсифікації через альтернативні активи — банківські метали та місцеві облігації.

Причинами зміни динаміки є макроекономічні фактори (інфляційний тиск, зростання облікової ставки, збільшення дохідності державних облігацій), регуляторна політика (жорсткі обмеження щодо ризикових інструментів), воєнні ризики (руйнування майнових об'єктів, падіння ділової активності), а також психологічні чинники (зростання прагнення фондів до збереження ліквідності та безпеки вкладень) [49]. У результаті система НПФ демонструє адаптивність до кризових умов і поступову трансформацію у напрямі підвищення стійкості та довгострокової надійності.

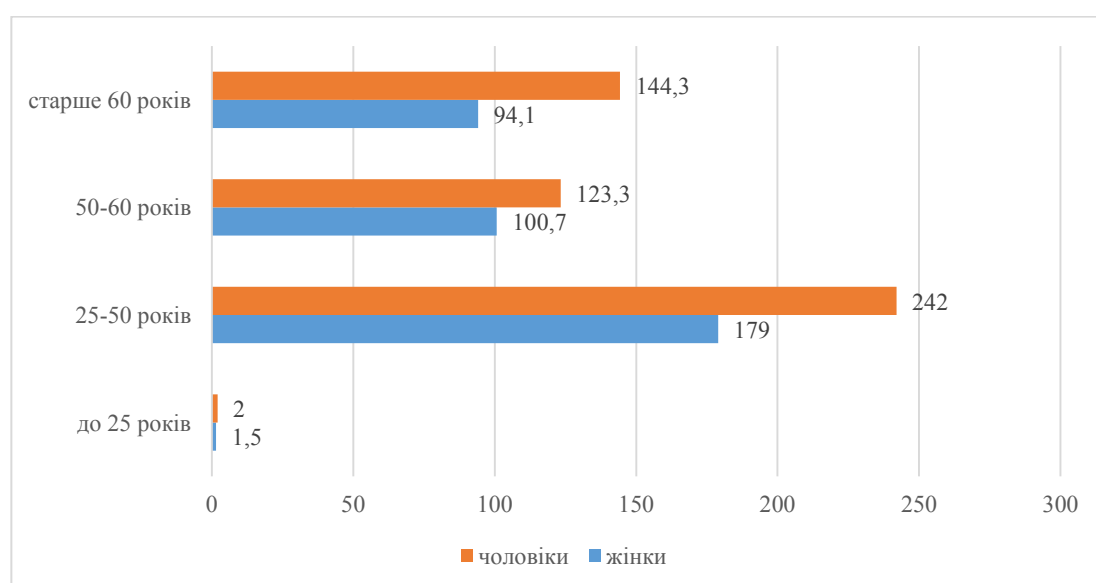
Отже, інвестиційна стратегія НПФ в Україні характеризується консервативністю, орієнтацією на мінімізацію ризиків і забезпечення стабільного доходу. В умовах війни та економічної нестабільності фонди уникають високоризикових операцій і концентруються на безпечних інструментах, що зберігають реальну вартість коштів. Цей підхід сприяє фінансовій стійкості системи, однак водночас обмежує потенціал підвищення дохідності в довгостроковому періоді.

Пенсійні виплати учасникам є завершальною ланкою діяльності фонду, яка підтверджує його фінансову спроможність і соціальну ефективність. В Україні передбачено кілька видів пенсійних виплат із недержавних пенсійних фондів: одноразова виплата накопичених коштів, виплата на визначений строк та довічна пенсія, що може виплачуватися через страхову компанію. Найбільш поширеною формою залишається виплата на визначений строк, оскільки вона дозволяє зберегти контроль над частиною накопичених коштів і гарантує стабільність надходжень протягом обраного періоду.

Система пенсійних виплат функціонує на засадах персоніфікації: кожен учасник отримує виплати пропорційно сумі власних накопичень і доходів,

отриманих від їх інвестування. Важливо, що «кошти учасників повністю відокремлені від майна адміністратора чи компанії з управління активами, а тому не можуть бути використані на інші цілі» [13]. Це забезпечує високий рівень фінансового захисту, навіть у разі ліквідації фонду чи зміни його управителя.

Таким чином, структура інвестування пенсійних коштів недержавних пенсійних фондів в Україні характеризується стабільністю, домінуванням безризикових інструментів і поступовим розширенням диверсифікації, тоді як система пенсійних виплат свідчить про зрілість ринку і його спроможність виконувати соціальні функції. Поєднання надійного інвестування з регулярними виплатами забезпечує довіру учасників, підтримує фінансову стабільність системи і підвищує її роль у зміцненні національної пенсійної моделі.

Рис. 2.3. Кількість учасників НПФ за статевою ознакою в розрізі вікових груп населення станом на 31.12.2024 р.

Примітка. Складено за даними [31]

Дані рисунку 2.3. свідчать про нерівномірний розподіл учасників НПФ в Україні за віковими групами та статевою ознакою станом на 31 грудня 2024 р. Найчисельнішою є група осіб віком від 25 до 50 років, де зосереджено переважну більшість учасників — 179,0 тис. жінок і 242,0 тис. чоловіків. Це пояснюється тим, що саме в цьому віковому проміжку люди мають стабільні

доходи, офіційне працевлаштування й більшу фінансову спроможність здійснювати регулярні пенсійні внески. Для цієї групи характерне активне накопичення коштів на майбутнє пенсійне забезпечення, особливо у межах корпоративних програм роботодавців.

Серед осіб віком 50–60 рр. кількість учасників є дещо меншою — 100,7 тис. жінок і 123,3 тис. чоловіків. Це свідчить про збереження інтересу до недержавного пенсійного забезпечення напередодні виходу на пенсію, однак зниження темпів залучення нових учасників у цьому віці пояснюється обмеженим періодом накопичення та зменшенням мотивації починати нову програму через короткий горизонт планування.

У старшій віковій групі (понад 60 р.) кількість учасників становить 94,1 тис. серед жінок і 144,3 тис. серед чоловіків. Це відображає ситуацію, коли частина осіб продовжує брати участь у пенсійних програмах навіть після досягнення пенсійного віку, отримуючи регулярні виплати або продовжуючи накопичення. Така тенденція свідчить про поступове поширення практики використання недержавних пенсій як додаткового джерела доходу у старості, особливо серед чоловіків, які традиційно мають довшу трудову активність.

Найменшу кількість учасників спостерігаємо серед осіб до 25 років — лише 1,5 тис. жінок і 2,0 тис. чоловіків [31]. Це цілком закономірно, оскільки молодь переважно ще навчається або починає професійну діяльність і не має стабільних доходів для регулярних внесків. Крім того, у цій групі ще не сформована культура довгострокового фінансового планування.

Загальна структура за статтю свідчить про домінування чоловіків серед учасників НПФ у всіх вікових категоріях. Це може пояснюватися вищим рівнем офіційного працевлаштування серед чоловіків, більшою участю у корпоративних програмах, а також більшою схильністю до фінансового ризику і готовністю здійснювати інвестиційні рішення. Водночас частка жінок, особливо у віковій групі 25–50 рр., є також значною, що демонструє поступове вирівнювання гендерного балансу серед учасників системи.

Отже, головними тенденціями є зосередження більшості учасників у працездатному віці, переважання чоловіків у структурі фондів та поступове збільшення кількості осіб старшого віку, які залишаються активними учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення. Основними причинами таких змін є рівень доходів, наявність соціальних гарантій на робочих місцях, тривалість трудової активності та сформованість фінансової культури різних вікових груп.

Пенсійні виплати учасникам НП забезпечення здійснюються у двох видах: пенсійна виплата на визначений строк і одноразова пенсійна виплата, які суттєво відрізняються за своїм економічним змістом, метою, тривалістю та впливом на фінансову стабільність учасника. Пенсійна виплата на визначений строк передбачає «регулярне отримання коштів протягом певного періоду, зазвичай від п'яти до двадцяти років» [10]. Такий механізм дозволяє забезпечити учаснику стабільний дохід після виходу на пенсію, що створює ефект «другої пенсії» і сприяє підтриманню життєвого рівня. Під час здійснення таких виплат частина коштів фонду продовжує інвестуватися, завдяки чому учасник отримує додатковий інвестиційний дохід. У разі смерті учасника несплачені кошти передаються його спадкоємцям. Ця форма виплат є більш стратегічною, адже орієнтована на довгострокову фінансову безпеку, поступовість і прогнозованість.

Одноразова пенсійна виплата, навпаки, означає повне отримання всієї суми накопичених коштів одночасно після настання права на виплату. Така форма «забезпечує учаснику короткострокову фінансову ліквідність, дозволяючи використати гроші одразу, наприклад, на лікування, купівлю житла або інші потреби» [22]. Однак після такої виплати учасник виходить із системи недержавного пенсійного забезпечення, а можливість отримання майбутніх пенсійних доходів втрачається. Інвестиційний дохід після виплати не нараховується, адже всі кошти знімаються одночасно. Одноразова виплата має споживчий характер і не гарантує довгострокової фінансової стабільності.

Аналіз динаміки пенсійних виплат учасникам НПФ України за 2022–2024 рр. свідчить про поступове та стабільне зростання як загального обсягу виплат, так і їхніх основних складових. Загальна сума пенсійних виплат зросла з 1461,1 млн. грн. у 2022 р. до 1893,5 млн. грн. у 2024 р., тобто на 432,4 млн. грн., або на 29,6% (див. табл. 2.4). Це зростання є природним наслідком поступового становлення системи, коли збільшується кількість учасників, що досягають пенсійного віку, та тривалість дії пенсійних контрактів. Виплати також зростають унаслідок збільшення загальної вартості активів фондів і накопиченого інвестиційного доходу. Помітним є підвищення частки виплат, здійснених на визначений строк, що свідчить про розвиток практики регулярного пенсійного доходу на додаток до державної пенсії.

Таблиця 2.4

**Динаміка пенсійних виплат учасникам НПФ в Україні
у 2022-2024 рр.**

Показник	2022	2023	2024	Приріст 2024 / 2022, млн. грн.
Одноразові пенсійні виплати	757,4	809,9	866,4	7,0
Пенсійні виплати на визначений строк	703,7	851,8	1027,1	20,6
Всього	1461,1	1661,7	1893,5	13,9

Примітка. Складено за даними [30; 31]

Структурно найбільшу частку у загальних виплатах займають пенсійні виплати на визначений строк, які мають стійку тенденцію до зростання. Їх обсяг збільшився з 703,7 млн. грн. у 2022 р. до 1027,1 млн. грн. у 2024 р., що становить приріст на 323,4 млн. грн., або 45,9%. Частка таких виплат у загальній сумі зросла з 48,2% у 2022 р. до 54,3% у 2024 р. Це свідчить про те, що учасники дедалі частіше обирають саме цей формат отримання пенсійних коштів, оскільки він забезпечує стабільний дохід протягом певного періоду і дозволяє зберегти частину накопичень під управлінням фонду. Підвищений інтерес до цього виду виплат пояснюється також зростанням фінансової грамотності населення, підвищенням довіри до інститутів недержавного

пенсійного забезпечення та розумінням переваг регулярного надходження коштів порівняно з одноразовим отриманням усєї суми.

Одноразові пенсійні виплати, навпаки, зростають повільніше. Їх обсяг збільшився з 757,4 млн. грн. у 2022 р. до 866,4 млн. грн. у 2024 р., що становить приріст на 109,0 млн. грн., або лише 14,4%. Частка цих виплат у структурі загальної суми знизилася з 51,8% у 2022 р. до 45,7% у 2024 р. Така тенденція є закономірною, оскільки одноразові виплати, хоч і забезпечують швидке отримання коштів, не сприяють довгостроковій фінансовій стабільності учасників після виходу на пенсію. Крім того, зменшення питомої ваги цього виду виплат свідчить про еволюцію ринку від моделі короткострокових виплат до більш розвиненої системи, зорієнтованої на тривале пенсійне забезпечення.

Зростання загальної суми виплат зумовлено кількома чинниками. По-перше, у 2023–2024 рр. спостерігалось збільшення кількості учасників, які досягли пенсійного віку, та перехід значної частини накопичень у фазу виплат. Це природний етап розвитку системи, яка з моменту активного становлення у 2000-х роках поступово переходить у фазу стабільного функціонування, коли накопичення починають реалізовуватися у формі реальних виплат. По-друге, збільшення пенсійних активів і зростання інвестиційного доходу забезпечили більшу ресурсну базу для здійснення виплат. Висока дохідність державних цінних паперів та банківських депозитів у 2023–2024 рр. дала змогу наростити резерви фондів і забезпечити стабільність грошових потоків.

Зростання довіри населення до недержавних фінансових інституцій та підвищення рівня фінансової грамотності сприяють тому, що учасники починають сприймати пенсійні накопичення не лише як джерело одноразових витрат, а як довгостроковий інструмент підтримки якості життя після завершення трудової діяльності. Зокрема, помітне збільшення частки виплат на визначений строк свідчить про свідоміше ставлення учасників до управління своїми накопиченнями. Крім того, регуляторні зміни у сфері недержавного пенсійного забезпечення, спрямовані на підвищення прозорості, захист прав учасників і покращення стандартів звітності, також позитивно вплинули на

стабільність системи виплат. У воєнних умовах, коли багато громадян стикаються з невизначеністю щодо державної пенсії, роль недержавних фондів як додаткового джерела фінансової безпеки суттєво зростає.

2.3. Державне регулювання та нагляд за діяльністю НПФ в Україні

Державне регулювання та нагляд за діяльністю НПФ в Україні є важливою складовою забезпечення стабільності, прозорості та надійності системи недержавного пенсійного забезпечення. Ефективне функціонування НПФ потребує чітко визначеної системи контролю, яка гарантує захист прав учасників, збереження їхніх накопичень і відповідність діяльності фондів вимогам законодавства. Основні засади державного регулювання закладені у Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [43], а також у низці нормативно-правових актів, які встановлюють вимоги до створення, функціонування, управління активами та звітності пенсійних фондів.

Головним органом, який здійснює державний нагляд за діяльністю недержавних пенсійних фондів, є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) [42]. Вона виконує функції регулятора у сфері недержавного пенсійного забезпечення, визначає порядок ліцензування компаній, що надають послуги фондам, розробляє нормативні акти, контролює дотримання законодавства та застосовує заходи впливу у разі порушень. До її основних повноважень належить ведення державного реєстру недержавних пенсійних фондів, адміністраторів і компаній з управління активами, а також здійснення перевірок їх діяльності, аналіз фінансової звітності, контроль за

правильністю формування та розміщення пенсійних активів, відповідність структури інвестицій вимогам нормативів і стандартів.

Регуляторна діяльність НКЦПФР спрямована на забезпечення прозорості ринку, мінімізацію ризиків зловживань і недобросовісної практики, а також на створення довіри з боку громадян до системи недержавного пенсійного забезпечення. Для цього Комісія впроваджує систему електронної звітності, здійснює моніторинг ключових показників діяльності фондів, визначає вимоги до розкриття інформації для учасників та контролює дотримання принципів безпеки інвестицій.

Важливу роль у системі регулювання відіграє також Національний банк України, який здійснює нагляд за банками-зберігачами пенсійних активів [39]. Зберігачі несуть відповідальність за облік, зберігання та рух коштів фонду, і саме через них здійснюються всі операції з пенсійними активами. Банки-зберігачі не мають права використовувати кошти фонду на власні цілі, що забезпечує розмежування активів і підвищує рівень фінансової безпеки. У свою чергу, Міністерство фінансів України бере участь у формуванні загальної бюджетно-фінансової політики у сфері соціального та пенсійного забезпечення, тоді як Міністерство економіки сприяє розробці нормативів корпоративного управління, які впливають на діяльність фондів і компаній, що ними управляють.

Система державного контролю та нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів в Україні є багаторівневою, що забезпечує комплексний захист інтересів учасників і стабільність функціонування пенсійного ринку. Така багаторівнева модель дозволяє уникати концентрації ризиків і гарантує прозорість усіх операцій із пенсійними активами. Кожен рівень контролю має власну мету, функції, інструменти та відповідальних суб'єктів, що взаємодіють між собою, створюючи ефективну систему нагляду.

Перший рівень — це безпосередній державний регуляторний нагляд, який здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Її діяльність спрямована на забезпечення законності, стабільності

та прозорості ринку недержавного пенсійного забезпечення. «Комісія проводить регулярний моніторинг звітності всіх суб'єктів ринку: фондів, адміністраторів, компаній з управління активами, банків-зберігачів. Вона контролює відповідність інвестиційних стратегій вимогам законодавства, слідкує за дотриманням встановлених нормативів диверсифікації активів, ліквідності та обмежень щодо ризикових інструментів» [44]. Регулятор аналізує фінансові показники діяльності фондів, проводить планові та позапланові перевірки, а також аудит відповідності звітності встановленим стандартам. У випадку виявлення порушень Комісія застосовує заходи впливу від письмових приписів і штрафів до зупинення або анулювання ліцензій. Важливою складовою контролю є функція нагляду за якістю корпоративного управління та прозорістю структури власності суб'єктів ринку. Крім того, НКЦПФР формує публічну статистику щодо діяльності фондів, що забезпечує інформаційну відкритість системи [44].

Другий рівень контролю — це внутрішній контроль, який здійснюється безпосередньо всередині системи недержавного пенсійного забезпечення її учасниками. Основними суб'єктами внутрішнього контролю є «адміністратор фонду, компанія з управління активами та банк-зберігач. Адміністратор відповідає за ведення персоніфікованих рахунків учасників, точність обліку внесків, розрахунок доходів і виплат, формування звітності та інформування учасників про стан їхніх накопичень. Компанія з управління активами здійснює контроль за ефективністю розміщення коштів, відповідністю інвестиційної політики умовам договору і вимогам законодавства, а також за фінансовими ризиками кожного інструменту» [42]. Вона зобов'язана проводити регулярну оцінку ринкової вартості активів і забезпечувати максимальну прозорість усіх інвестиційних операцій. Банк-зберігач здійснює функції фінансового контролю: він відкриває рахунки фонду, зберігає активи, проводить операції з цінними паперами за дорученням компанії з управління активами та адмініструє грошові потоки фонду. Жодна операція з пенсійними активами не може бути здійснена без підтвердження з боку зберігача, що забезпечує незалежний контроль за

рухом коштів. Усі три суб'єкти несуть персональну відповідальність за дотримання законодавства, збереження активів і достовірність фінансової звітності.

Третій рівень — це незалежний зовнішній аудит, який проводиться щороку незалежними аудиторськими компаніями, акредитованими НКЦПФР. Аудитори перевіряють достовірність фінансової звітності, правильність ведення бухгалтерського обліку, відповідність діяльності фонду вимогам чинного законодавства та нормативів регулятора. Аудиторський звіт є обов'язковим документом для подальшого подання у НКЦПФР, і його результати мають публікуватися для відкритого доступу. Цей рівень контролю є незалежним від внутрішніх структур фонду і державного регулятора, що підвищує об'єктивність оцінки діяльності фонду [36]. Висновки зовнішнього аудиту використовуються регулятором для планування подальших перевірок, а також для аналізу тенденцій ризиковості на ринку.

Крім цих трьох основних рівнів, можна виокремити четвертий, додатковий рівень контролю — громадський та учасницький нагляд, який формується через механізми зворотного зв'язку між фондом і його учасниками. Учасники мають право отримувати повну інформацію про структуру активів, доходність, витрати та комісії фонду. Вони можуть ініціювати перевірки, подавати звернення до регулятора або до адміністратора у разі підозри на порушення. Розвиток цифрових платформ і електронних кабінетів для учасників підсилює цей рівень прозорості та робить систему більш підзвітною громадянам.

Отже, багаторівнева система державного контролю та нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів в Україні поєднує державний, внутрішньоінституційний, зовнішній і громадський механізми. Така структура забезпечує комплексну перевірку усіх аспектів діяльності фондів — від формування активів і обліку внесків до інвестування та виплат. Саме взаємодія цих рівнів гарантує фінансову стійкість системи, мінімізує ризики зловживань і

сприяє зміцненню довіри населення до інститутів недержавного пенсійного забезпечення.

Державне регулювання також визначає ключові обмеження для діяльності недержавних пенсійних фондів. Зокрема, встановлено вимоги до структури інвестиційного портфеля, щоб забезпечити диверсифікацію і мінімізувати ризики. Наприклад, не більше 50% активів може бути розміщено в державні цінні папери, не більше 10% — у цінні папери одного емітента, а вкладення у корпоративні облігації або акції повинні здійснюватися лише за умови наявності офіційного рейтингу надійності [41]. Такі обмеження запобігають концентрації ризиків і сприяють стабільності системи.

Значну увагу приділено захисту прав учасників фондів. Законодавством передбачено персоніфікований облік усіх учасників, обов'язкове інформування про стан їхніх рахунків, доходи, структуру активів і витрати фонду. Будь-які рішення щодо використання активів або зміни умов договорів мають здійснюватися виключно за згодою учасників. Крім того, закон гарантує відокремлення пенсійних активів від майна засновників і адміністраторів, що виключає ризики їх використання для сторонніх цілей.

У сучасних умовах держава поступово адаптує систему нагляду до європейських стандартів, зокрема відповідно до директив ЄС щодо ринків фінансових послуг та захисту прав інвесторів. Посилюється роль ризик-орієнтованого підходу у контролі діяльності НПФ, удосконалюються механізми ліцензування та звітності, розвивається практика електронного обміну даними.

Таким чином, державне регулювання та нагляд за діяльністю недержавних пенсійних фондів в Україні спрямовані на забезпечення надійності, прозорості та соціальної ефективності їх функціонування. Поєднання жорсткого регуляторного контролю, внутрішніх механізмів саморегулювання та підвищення рівня відповідальності суб'єктів ринку створює підґрунтя для подальшого розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, підвищення довіри громадян і розширення ролі цих фондів у національній фінансовій системі.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

3.1. Світовий досвід ефективного функціонування НПФ та можливість його впровадження у вітчизняну практику

Зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів демонструє широкий спектр моделей, які поєднують різні форми участі населення, рівень державного втручання, механізми стимулювання заощаджень і структуру інвестицій. У більшості розвинених країн НПФ є повноцінним елементом багаторівневих пенсійних систем і відіграють роль потужних інституційних інвесторів, що забезпечують одночасно соціальну функцію (додаткові пенсійні доходи) та економічну (довгостроковий інвестиційний ресурс). Узагальнення цього досвіду дає можливість окреслити орієнтири для вдосконалення української моделі.

В англосаксонських країнах (США, Велика Британія, Канада, Австралія) система недержавного пенсійного забезпечення розвивалася як переважно ринкова, зі значною роллю роботодавців і домогосподарств. У США недержавні пенсійні програми реалізуються через корпоративні пенсійні плани (defined benefit і defined contribution), схеми 401(k), індивідуальні пенсійні рахунки (IRA), які мають потужну податкову мотивацію [21]. Внески працівників та роботодавців зменшують оподатковуваний дохід, а інвестиційний дохід не оподатковується до моменту виплат, що стимулює довгострокові накопичення. Фонди мають широкий спектр інвестиційних можливостей, включно з акціями, облігаціями, фондами нерухомості, індексними фондами, що забезпечує диверсифікацію та високу потенційну дохідність, але потребує розвиненої системи нагляду та захисту інвесторів. У Великій Британії важливою реформою стало запровадження автоматичної участі (auto-enrolment), де працівники автоматично приєднуються до пенсійних схем роботодавця з правом відмови. Такий підхід суттєво розширив участь населення в пенсійних програмах, спираючись на поведінкову економіку: більшість людей залишається у схемі за інерцією, навіть якщо формально може вийти.

Європейські континентальні країни (Нідерланди, Данія, Швеція, Німеччина) демонструють модель, де недержавне пенсійне забезпечення тісно інтегроване з системою соціального партнерства. У Нідерландах і Данії пенсійні фонди, створені на основі колективних договорів між профспілками й асоціаціями роботодавців, охоплюють більшість працюючих. Системі властиві «високі стандарти прозорості, жорсткі вимоги до управління ризиками, використання актуарних розрахунків і механізми автоматичних коригувань (наприклад, індексація пенсій або їх обмеження залежно від фінансового стану фонду)» [60]. Значна частка активів інвестується у диверсифіковані глобальні портфелі, що забезпечує стійку довгострокову дохідність. У Німеччині активно застосовуються індивідуальні та корпоративні продукти типу «Riester-Rente» і «Rürup-Rente» [32], які підтримуються фіскальними стимулами: держава

частково субсидує внески або надає податкові пільги, заохочуючи громадян до добровільного накопичення.

Цікавим для України є досвід країн Центральної та Східної Європи, які проходили етапи пенсійних реформ за багаторівневою моделлю. У Польщі, Угорщині, Латвії, Литві, Словаччині на рубежі 1990–2000-х років були створені обов'язкові накопичувальні компоненти з участю приватних фондів [58]. Однак фінансові кризи, фіскальний тиск та політичні рішення призвели до часткової або повної ревізії цих реформ: у ряді країн частину активів було повернуто до державної системи, зменшено обов'язкові внески або переведено накопичення на добровільну основу. Польща «пройшла шлях від потужних відкритих пенсійних фондів (OFE) до істотного скорочення їх ролі внаслідок перерозподілу активів на користь державного сектору. Цей досвід демонструє як потенціал, так і ризики надто швидкої та фіскально неузгодженої приватизації пенсійних внесків: без збалансованості між короткостроковими бюджетними потребами та довгостроковими інтересами застрахованих осіб система приватних фондів може стати об'єктом політичного перегляду» [3].

Окремий блок світового досвіду становлять країни Латинської Америки, зокрема Чилі, де у 1980-х роках було запроваджено «радикальну заміну солідарної системи приватними накопичувальними пенсійними рахунками. Недержавні пенсійні фонди акумулювали значні активи, що сприяло розвитку фінансового ринку, однак згодом виявилися проблеми: нерівномірність пенсійних результатів для різних категорій населення, висока чутливість до ринкових ризиків, значні адміністративні витрати, обмежений рівень пенсій у частини учасників» [5]. У результаті Чилі та інші країни регіону пішли шляхом коригування моделі, а саме посилення державної ролі, введення мінімальних гарантій, субсидій для малозабезпечених. Цей досвід є важливим застереженням проти односторонньої «повної приватизації» пенсійних ризиків без належних соціальних запобіжників [29].

Спільними рисами успішних моделей є стабільна нормативно-правова база, високі стандарти нагляду й управління ризиками, розвинена

інфраструктура ринку капіталу, потужна система податкових і поведінкових стимулів для участі у пенсійних програмах, а також довіра громадян до фінансових інституцій. Важливим елементом є прозорість: учасники мають доступ до інформації про дохідність, структуру активів, витрати фондів, а механізми захисту прав інвесторів дозволяють уникати зловживань.

З позиції можливості запровадження зарубіжного досвіду в Україні доцільно говорити не про механічне копіювання певної моделі, а про адаптацію окремих інструментів і підходів. По-перше, потенційно ефективним є використання елементів автоматичної участі у пенсійних програмах за аналогією з британським auto-enrolment: працівник за замовчуванням стає учасником недержавної або корпоративної програми з правом відмови [28]. Такий підхід міг би бути застосований спочатку для великого та середнього бізнесу, де існує можливість адміністративного впровадження та співфінансування внесків роботодавцем. Це відповідає як фінансовим можливостям частини українських підприємств, так і поведінковим особливостям населення, яке часто відкладає рішення про добровільне накопичення «на потім».

По-друге, цікавим є використання податкових стимулів за європейським зразком: розширення прав на податкову знижку для фізичних осіб, які здійснюють внески до НПФ, диференціація ставок оподаткування пенсійних виплат залежно від тривалості участі в системі, а також можливість для роботодавців відносити внески до витрат, що зменшує податкову базу. В українських умовах, де рівень доходів значної частини населення залишається невисоким, такі стимули мають бути таргетованими і простими в адмініструванні, аби уникнути зловживань та надмірної складності для платників.

По-третє, важливою умовою запозичення зарубіжного досвіду є розвиток ринку капіталу. Без достатньо глибокого і ліквідного ринку фінансових інструментів недержавні пенсійні фонди не зможуть реалізувати інвестиційні стратегії, аналогічні західним. Тому адаптація досвіду Нідерландів чи Великої

Британії в частині складних і ризикованіших інструментів (акції, похідні, глобальні портфелі) можлива лише після зміцнення регуляторної інфраструктури, підвищення якості корпоративного управління в українських компаніях і розширення спектра надійних інвестиційних продуктів [23]. На першому етапі доцільно орієнтуватися на інструменти з помірним ризиком — державні та муніципальні облігації, які можуть бути пов'язані з проектами відбудови, «зеленого» переходу, розвитку інфраструктури.

По-четверте, досвід країн Центральної та Східної Європи та Латинської Америки є важливим у частині врахування помилок: запровадження обов'язкового елемента накопичувальної системи із залученням приватних фондів в Україні без належного фінансового та політичного консенсусу може призвести до майбутнього «відкату» реформ [20]. Тому для України більш реалістичним є поступове посилення третього рівня на основі добровільної участі та корпоративних схем, паралельно із виваженим запуском другого рівня у формі обов'язкового накопичувального компонента з жорстким наглядом і стабільними правилами гри.

Таким чином, зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів містить як успішні практики, так і приклади помилок, які слугують застереженням. Для України доцільною є стратегія вибіркового запозичення: використання податкових і поведінкових стимулів участі, розвиток корпоративних пенсійних програм, зміцнення нагляду й управління ризиками, поступова диверсифікація інвестиційних портфелів та посилення ролі НПФ у фінансуванні довгострокових проектів розвитку. Комплексне впровадження цих елементів з урахуванням національних реалій, наслідків війни та стану ринку капіталу дозволить створити ефективну, стійку й соціально орієнтовану систему недержавного пенсійного забезпечення, що буде органічно інтегрована у багаторівневу пенсійну модель України.

3.2. Стратегічні напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення

Проблеми функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні мають комплексний характер і формуються під впливом економічних, інституційних, законодавчих та психологічних чинників. Незважаючи на поступовий розвиток добровільної системи пенсійного забезпечення, її роль у національній пенсійній моделі залишається обмеженою, а ключові бар'єри гальмують зростання активів фондів, розширення кола учасників та підвищення довіри населення.

Однією з основних проблем є низький рівень довіри громадян до фінансових інституцій. НПФ сприймаються значною частиною населення як ризикові структури, що потребують тривалих строків накопичення та не гарантують стабільності у майбутньому. Недосвідченість у сфері довгострокових фінансових інструментів, негативний вплив фінансових криз, недосконалість державного контролю у минулі періоди та слабкий рівень фінансової грамотності формують недовіру до накопичувальних механізмів. Через це громадяни обирають короткострокові форми збереження коштів або взагалі уникають інвестиційної активності.

Суттєвим бар'єром розвитку є низький рівень доходів населення, що обмежує можливість робити регулярні внески до НПФ. За умов високих воєнних ризиків, інфляції та нестабільності ринку праці значна частина громадян не може виділяти кошти на довгострокові заощадження. У результаті система недержавного пенсійного забезпечення залишається переважно доступною для працівників середнього та великого бізнесу, які беруть участь у корпоративних програмах. Натомість самозайняті особи, мікропідприємці та представники неформальної зайнятості практично не охоплені цією системою.

Інституційні проблеми проявляються через «недостатню інтегрованість ринку НПФ у фінансовий сектор. Український ринок капіталу є слабо розвиненим, що обмежує можливості для диверсифікації інвестиційних

портфелів фондів. Висока частка державних облігацій та банківських депозитів у структурі активів свідчить про консервативну інвестиційну політику, яка забезпечує мінімальний ризик, але водночас обмежує потенціал для отримання високої довгострокової дохідності» [13]. Недостатня кількість якісних інвестиційних інструментів, низька ліквідність фондового ринку, відсутність інфраструктурних облігацій та слабкий розвиток корпоративних цінних паперів створюють штучні бар'єри для диверсифікації інвестицій.

Законодавчі проблеми також впливають на функціонування НПФ. Правове поле у сфері недержавного пенсійного забезпечення залишається складним, фрагментарним і не цілком узгодженим з європейськими стандартами. Нормативно-правові акти подекуди не дають чітких відповідей на питання щодо ризик-орієнтованого нагляду, стандартів прозорості та захисту прав учасників. Відсутність «стабільності законодавства, часті зміни регуляторних вимог, недоопрацьованість механізмів стимулювання роботодавців до участі у пенсійних програмах негативно позначаються на розвитку ринку. Крім того, податкові стимули для громадян є недостатньо привабливими, через що накопичувальні програми не набувають масового поширення» [22].

Важливою проблемою є слабкий розвиток корпоративного пенсійного забезпечення. Більшість підприємств не впроваджують пенсійних програм для працівників через додаткові витрати та обмеженість фінансових ресурсів. Низька зацікавленість бізнесу у створенні корпоративних схем зменшує потенціал зростання активів фондів та обмежує охоплення населення. Відсутність традиції добровільного соціального страхування в українській економічній культурі також є істотним чинником, що стримує розвиток корпоративного сегменту.

Проблеми управління активами також суттєво впливають на ефективність функціонування НПФ. Не всі компанії з управління активами мають достатній досвід роботи в умовах високої волатильності ринку, що може створювати ризики для збереження вартості активів учасників. Обмеженість аналітичних

інструментів, нестача професійних кадрів, повільна цифровізація процесів та низька конкуренція серед адміністраторів фондів також впливають на якість управління.

Психологічна складова самих учасників, зокрема короткострокове фінансове мислення та низька схильність до заощадження, також відіграють значну роль. Багато громадян прагнуть швидких результатів і не готові відкладати кошти на тривалий період, що є принципово важливим для системи недержавного пенсійного забезпечення [51]. Небажання брати на себе відповідальність за власне майбутнє, слабка культура інвестування та невміння планувати доходи стають важливими стримуючими факторами.

Нарешті, воєнні дії та загальна макроекономічна нестабільність є визначальними зовнішніми проблемами. Війна підвищує ризики втрати активів, ускладнює прогнозування дохідності інвестицій та знижує рівень довіри до фінансових установ. Погіршення умов для бізнесу, скорочення зайнятості, міграція працездатного населення та загальний економічний спад об'єктивно звужують базу потенційних учасників НПФ.

Таким чином, проблеми функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні є комплексними та взаємопов'язаними. Їх подолання потребує системного оновлення законодавства, розширення інвестиційних можливостей, посилення державного контролю, розвитку ринку капіталу, підвищення довіри громадян, стимулювання роботодавців та формування культури довгострокових заощаджень. Лише за умови усунення цих бар'єрів система недержавного пенсійного забезпечення зможе виконувати свою роль як ефективний елемент багаторівневої пенсійної моделі України.

Стратегічні напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні визначаються потребою формування фінансово стійкої, соціально орієнтованої та довгостроково ефективною системи, здатної доповнювати державну пенсійну модель і забезпечувати громадянам гідний рівень життя після завершення трудової діяльності. В умовах демографічного старіння, трудової міграції, війни та високого навантаження на солідарну систему

особливого значення набуває розвиток третього рівня пенсійного забезпечення — добровільного недержавного. Його розширення є не лише соціальним, а й макрофінансовим завданням, адже НПФ відіграють роль довгострокових інституційних інвесторів, які акумулюють заощадження населення і спрямовують їх у розвиток національної економіки.

Першим стратегічним напрямом є удосконалення законодавчо-нормативного регулювання системи недержавного пенсійного забезпечення. Сьогодні існує потреба в комплексній модернізації законодавства, що регулює діяльність НПФ, з урахуванням міжнародних стандартів та європейських директив, зокрема IORP II. Йдеться про підвищення стандартів прозорості, вимог до корпоративного управління, впровадження єдиних підходів до оцінки ризиків і розкриття інформації, а також створення умов для інтеграції національної системи у європейський пенсійний простір. Важливим завданням є спрощення процедур створення фондів, ліцензування адміністраторів і компаній з управління активами, а також запровадження гнучких правил інвестування, що дозволили б ефективніше використовувати накопичені ресурси, не порушуючи при цьому принципів безпеки та диверсифікації.

Другий напрям розвитку стосується розширення участі населення у системі недержавного пенсійного забезпечення та формування культури довгострокових заощаджень. Це передбачає розвиток фінансової грамотності, стимулювання добровільної участі громадян через податкові пільги, корпоративні програми і системи співфінансування між роботодавцем і працівником [48]. Підвищення рівня довіри до НПФ має стати одним із ключових орієнтирів державної політики, адже саме низька обізнаність і недовіра залишаються головними стримуючими факторами розвитку системи. Необхідно також розширювати можливості для участі самозайнятих осіб, мікропідприємців та представників креативних галузей, які нині недостатньо охоплені пенсійними програмами.

Третій напрям пов'язаний із розвитком корпоративних пенсійних програм як важливого інструменту соціальної відповідальності бізнесу.

Роботодавці можуть виступати ключовими учасниками у системі добровільного пенсійного забезпечення, адже вони здатні не лише робити внески за своїх працівників, а й мотивувати їх залишатися у компанії завдяки довгостроковим соціальним гарантіям [56]. Державна політика має підтримувати такі ініціативи через податкові пільги, можливість обліку внесків до НПФ як витрат підприємства та розробку стандартних корпоративних пенсійних схем.

Четвертий стратегічний напрям передбачає підвищення ефективності інвестування пенсійних активів і розвиток національного ринку капіталу. НПФ мають потенціал стати потужними інституційними інвесторами, однак для цього потрібні стабільні та надійні інвестиційні інструменти. Держава має створити умови для диверсифікації вкладень, розширення кола допустимих фінансових інструментів, розвитку інфраструктурних та «зелених» облігацій, інвестицій у муніципальні проєкти, IT-сектор та енергетику. Залучення пенсійних коштів у розвиток внутрішньої економіки не лише забезпечить дохідність активів, а й сприятиме економічному зростанню країни.

П'ятий напрям пов'язаний із цифровізацією системи недержавного пенсійного забезпечення. Впровадження електронних платформ обліку учасників, онлайн-доступу до пенсійних рахунків, автоматизованої звітності та аналітичних систем моніторингу дозволить зробити ринок більш прозорим і зручним для користувачів. Це сприятиме підвищенню довіри громадян до системи та зменшенню адміністративних витрат фондів. Особливо важливо розвивати цифрові сервіси для дистанційного укладення пенсійних контрактів і моніторингу інвестиційної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям фінансової інклюзії.

Шостим напрямом є посилення державного регулювання та нагляду з урахуванням ризик-орієнтованого підходу. Йдеться про перехід від формального контролю до системи оцінювання реальних ризиків: інвестиційних, ліквідних, репутаційних і системних. Важливим є також створення єдиного регуляторного середовища, яке б об'єднало нагляд за усіма рівнями пенсійної системи для підвищення ефективності координації [50].

Держава має посилювати механізми фінансового моніторингу, вимоги до аудиту та внутрішнього контролю, а також забезпечити захист персональних даних учасників і безпеку електронних операцій.

Сьомий напрям полягає у розширенні міжнародного співробітництва та імплементації найкращих світових практик у сфері пенсійного менеджменту. Україна має орієнтуватися на моделі країн Центральної та Східної Європи, де добровільні пенсійні системи стали дієвим доповненням до державних. Участь у програмах технічної допомоги, навчання персоналу фондів за міжнародними стандартами, створення механізмів спільного інвестування з іноземними фондами дозволить підвищити професійний рівень галузі.

Загалом стратегічна мета розвитку недержавного пенсійного забезпечення полягає у формуванні багаторівневої, збалансованої та стійкої пенсійної системи, у якій добровільний компонент відіграє значну роль у забезпеченні добробуту громадян. Реалізація вказаних напрямів дозволить збільшити частку пенсійних активів у ВВП, посилити фінансову стійкість системи, розширити інвестиційні можливості та підвищити рівень соціальної довіри до фінансових інституцій. У перспективі це сприятиме не лише підвищенню рівня життя літніх людей, а й розвитку національного фінансового ринку та зміцненню економічної безпеки держави.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід відзначити, що недержавні пенсійні фонди є важливою складовою сучасної багаторівневої пенсійної системи України, яка покликана підвищити стійкість пенсійного забезпечення, забезпечити довгострокові джерела інвестування та сприяти формуванню фінансової незалежності громадян у старості. Світовий досвід переконливо демонструє, що ефективно організована система недержавного пенсійного забезпечення не лише зменшує навантаження на солідарний рівень, але й стимулює розвиток ринку капіталу, формує значні інституційні інвестиції та підвищує фінансову культуру населення.

В Україні недержавні пенсійні фонди поступово розвиваються, проте їхня роль у пенсійній системі залишається поки що обмеженою. Проведений аналіз показав, що, незважаючи на позитивну динаміку активів, зростання обсягів внесків та інвестиційного доходу, галузь стикається з низкою системних

проблем. Ключовими серед них є недостатній рівень довіри населення до фінансових інститутів, низькі доходи домогосподарств, слабкий розвиток корпоративних пенсійних програм, обмеженість інвестиційних інструментів, недостатня диверсифікація активів та високий ступінь залежності від державних цінних паперів. Додатковими бар'єрами є нестабільність законодавства, нерозвиненість фондового ринку, недостатня цифровізація процесів та низький рівень фінансової грамотності населення. Воєнні умови, економічна нестабільність, зростання ризиків і скорочення можливостей для інвестування також суттєво впливають на функціонування НПФ.

Незважаючи на ці виклики, потенціал недержавних пенсійних фондів для української економіки є значним. В умовах старіння населення, зростання демографічного навантаження та обмежених можливостей солідарної системи, саме розвиток накопичувальних механізмів може забезпечити фінансову стійкість пенсійної моделі. Тому модернізація функціонування НПФ є не просто бажаною, а стратегічно необхідною. У цьому контексті пріоритетними напрямками вдосконалення є оновлення нормативно-правової бази відповідно до європейських стандартів, розвиток ризик-орієнтованого нагляду, підвищення прозорості діяльності фондів та посилення ролі корпоративного управління. Важливим є також розширення інвестиційних можливостей, у тому числі шляхом розвитку внутрішнього ринку капіталу, запровадження нових фінансових інструментів і стимулювання участі НПФ у проєктах відбудови країни. Особливе значення має створення податкових стимулів як для громадян, так і для роботодавців, а також активне поширення корпоративних пенсійних програм за прикладом провідних країн світу.

Цифровізація процесів, автоматизація звітності, створення електронних кабінетів учасників, розвиток онлайн-сервісів і використання сучасних аналітичних технологій стануть вирішальними факторами для підвищення прозорості та довіри. Не менш важливою є реалізація програм з підвищення фінансової грамотності, які допоможуть громадянам усвідомити цінність довгострокових накопичень та уникнути типових поведінкових помилок.

Таким чином, вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні потребує комплексних інституційних, регуляторних, економічних та поведінкових змін. Реалізація запропонованих напрямів модернізації дозволить перетворити недержавні пенсійні фонди на дієвий механізм підвищення добробуту населення, забезпечення стабільності пенсійної системи та формування значного довгострокового інвестиційного ресурсу, необхідного для економічного зростання та післявоєнного відновлення держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dornbusch R., Fischer S. Macroeconomics. – New York: McGraw-Hill, 2017
2. Global Pension Assets Study 2022. Willis Towers Watson. URL: https://www.thinkingaheadinstitute.org/content/uploads/2022/02/GPAS_2022.pdf
3. Mercer CFA Institute Global Pension Index 2022. URL: <https://www.mercer.com/assets/global/en/shared-assets/global/attachments.pdf>
4. OECD. OECD Pensions Outlook 2024: Improving Asset-Backed Pensions for Better Retirement Outcomes and More Resilient Pension Systems. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: <https://www.cri.georgetown.edu>
5. OECD. Pension Markets in Focus. Annual Statistical Report on Asset-backed Pension Systems. Paris: OECD Publishing, різні роки. URL: https://www.oecd.org/en/publications/pension-markets-in-focus-2025_html

6. OECD. Pensions at a Glance 2023: OECD and G20 Indicators. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/pensions-at-a-glance-2023_678055dd-en.html
7. Stiglitz J. Economics of the Public Sector. – New York: W.W. Norton, 2020
8. Аронович Ф. Співпраця роботодавців з недержавними пенсійними фондами: особливості та переваги. 08.02.2022. URL: <https://sdm-partners.com/novyny/non-gov-pension-funds-benefits/>
9. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Пікус Р. В. та ін. Страхування: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2008. 1019 с.
10. Братченко Л. Є., Комарова О. О. Досвід зарубіжних країн з організації національних пенсійних систем – орієнтир для України. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiini_fondy_u_sviti.html
11. Брижко Ю. М., Кужелєв М. О. Пенсійна система України: стан, проблеми, перспективи розвитку. К.: НДФІ, 2019.
12. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 433 с.
13. Войналович І. Сучасний стан і вектори розвитку пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4308>
14. Гаврилюк В. М. Недержавні пенсійні фонди: аналіз динаміки та тенденцій розвитку в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2024. № 11.
15. Гетманцев Д. Як має змінитися пенсійна система і хто гарантуватиме безпеку вкладів? *Бізнес*. 14 листопада 2025. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/pensiyni-nakopichennya-pro-zahist-ta-garantiji-zberezhen-v-ukrajini-rozkazav-getmancev-50560421.html>
16. Зварич О. І., Волошин В. В. Аналіз стану недержавного пенсійного страхування в Україні. *Бізнес Інформ*. 2024. № 8. С. 237-251.
17. Зеленко В. Реформування пенсійної системи України у світлі європейських стандартів. Монографія: Львів, ЛНУ ім. І. Франка. 2023. 202 с.

18. Інформація щодо основних показників діяльності НПФ за 2021 рік, 2022 р. (у розрізі кожного НПФ). Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>
19. Кириленко О. П. Фінанси: підручник. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 645 с.
20. Кондрат І. Проблеми та перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 76. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-37>
21. Лепетан І. Сучасні тенденції недержавного пенсійного страхування: аналіз та перспективи для українських підприємств. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. Випуск 6. С. 322-332.
22. Мельник Т. А., Коцюрба О. Ю. Сучасний стан пенсійного страхування в Україні. *Центральноукраїнський науковий вісник*. 2023. Вип. 10 (43). С. 194-202.
23. Нагайчук Н., Третяк Н., Якушев О. Соціально-економічні дослідження сучасного стану недержавного пенсійного забезпечення в умовах воєнної реальності України. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2024. Том 25. Випуск 2(73). С. 96-109.
24. Назаренко Я. Я., Жулин О. В., Теслюк Н. П., Вербицька А. І. Недержавні пенсійні фонди в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ*. 2021. № 6. С. 213-218.
25. Недержавне пенсійне забезпечення: шлях до успіху чи виклик для України. URL: https://www.iblegalassistance.com/post/private_pensionprovisionin_ukraine
26. Недержавні пенсійні фонди: хто пропонує найбільшу дохідність під час війни. МінФін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/03/24/102840278/>
27. Пенсійні фонди у світі. НБУ. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiini_fondy_u_sviti.html
28. Петрушка О. В., Сидор І. П. Корпоративні та індивідуальні пенсійні програми: особливості практичної реалізації. *Регіональна економіка та*

- управління. 2019. № 3 (25). С. 47-50. URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37334/1/%20\(25\)_2019.pdf](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37334/1/%20(25)_2019.pdf)
- 29.Петрушка О. В., Сидор І. П. Розподільні та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 35. С. 405-410. doi.org/10.32843/infrastruct35-64
- 30.Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2024. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/npf_4_kv-2024.pdf
- 31.Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2023. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/npf_4_kv-2023.pdf
- 32.Пікус Р. В., Циганок А. О. Формування системи пенсійного забезпечення в розвинених країнах. *Інвестиції: практика і досвід*. 2023. № 6. С. 131–139.
- 33.Пікус Р., Трейтяк О. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка і суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3376>
- 34.Пікус Р.В., Хемій А.С. Реформування пенсійних систем зарубіжних країн: досвід для України. *Фінансові послуги*. 2017. № 2. С. 6-10.
- 35.Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
- 36.Положення про вимоги до осіб, що здійснюють професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами), щодо складу та структури активів НПФ, якими вони управляють. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку №. 582 від 26.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0787-12#Text>
- 37.Пономарьова О. Б., Моня Н. В. Напрями модернізації діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні шляхом впровадження

зарубіжного досвіду. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 4 (84). С. 122-128.

38. Приймак І., Вишивана Б. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення України. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 3 (60). С. 121-138.
39. Про банки і банківську діяльність. Закон України № 2112 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
40. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України № 996 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
41. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків. Закон України № 448/96 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>
42. Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на ринках капіталу – діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 1186-22 від 26.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1186-22#Text>
43. Про недержавне пенсійне забезпечення. Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
44. Про порядок складання, подання та оприлюднення адміністратором НПФ звітних даних. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 379 від 23.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0847-20#Text>
45. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. Закон України. Поточна редакція від 01.01.2025 № 3480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/print1491296480899025#Text>
46. Про фінансові послуги та фінансові компанії. Закон України. Поточна редакція від 30.12.2024 № 1953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>

47. Ринок фінансових послуг: підручник / кол. авторів; ред. Н. В. Приказюк; Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2019. 757 с.
48. Сидор І. П. Державне пенсійне страхування в Україні: сучасні тенденції та виклики. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. праць (ISSN 2313-4569); за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2018. № 2 (66). С. 210-222.
49. Сидор І. П., Віятник І. В. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. *Світ фінансів*. 2021. № 4. С. 88-103. DOI: 10.35774/SF2021.04.088
50. Сидор І. П., Федак Ю. С. Фінансове забезпечення реалізації державної соціальної політики в контексті сучасних викликів у сфері публічних фінансів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 10. С. 122-129.
51. Сидор І., Денисюк Т. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. № 1. С. 22-35. DOI: 10.35774/sf2022.01.022
52. Смирнова І. І., Хачікян С. А. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: тенденції та проблеми розвитку. *Економічний простір*. 2021. № 176. С. 124-129.
53. Сокоринський Ю. В. Види недержавних пенсійних фондів. *Юридичний бюлетень*. 2018. Ч. 1. Вип. 7. С. 131-138.
54. Татарин Н. Б., Закорко К. К., Козарь С. О. Розвиток недержавних пенсійних фондів України: проблеми та перспективи. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 2 (25). С. 192-195.
55. Татарин Н., Чепіль Ю., Дунець І. Система недержавного пенсійного забезпечення як спосіб інвестування: проблемні аспекти та шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*. 2022. № 4 (104). С. 110-114.
56. Терюханова М. Недержавне пенсійне забезпечення: як інвестувати у власну пенсію. *Факти*. 12 серпня 2025. URL:

<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250812-nederzhavne-pensijne-zabezpechennya-yak-investuvaty-u-vlasnu-pensiyu/>

- 57.Ткаченко Н. Вектори розвитку інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1(17). С. 200–206.
58. Цимбалюк О. Недержавні пенсійні фонди в Україні: що це і як працює ? *Держава та бізнес*. 24 липня 2025. URL: <https://rates.fm/ua-uk/state-and-business/nederzhavni-pensijni-fondi-v-ukrayini/>
- 59.Шацька З. Недержавні пенсійні фонди та їх роль в системі пенсійного забезпечення України. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 2 (284). С. 161-169.
- 60.Яворська Т. В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: ідентифікація загроз та викликів. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 4 (14). С. 164-170.